

PAPROTINĖS TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS STUDIJA: INDĖLIS Į TEISĖS VIRŠENYBĖS SUPRATIMĄ IR LAIKYMAŠI GINKLUOTO KONFLIKTO METU

Jean-Marie Henckaerts*

Jean-Marie Henckaerts yra Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto Teisės skyriaus patarėjas teisės klausimais ir Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto projekto apie paprotinę tarptautinę humanitarinę teisę vadovas. Autorius, bendradarbiaudamas su Louise Doswald-Beck, neseniai išleido dviejų tomų knygą apie paprotinę tarptautinę humanitarinę teisę, išleistą Cambridge University Press.

SANTRAUKA**

Šis straipsnis paaiškina studijos apie paprotinę humanitarinę teisę, atliktos Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto (toliau – TRKK) Tarptautinės Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio konferencijos prašymu, pagrindines priežastis. Jame apibūdinama naudota metodologija, kaip studija buvo organizuota bei apibendrinamos kai kurios svarbiausios išvados. Tačiau straipsnyje nesiekama pateikti išsamios šių išvadų apžvalgos ar analizės.

ĮVADAS

Per maždaug 50 metų nuo 1949 m. Ženevos konvencijų priėmimo, žmonija patyrė daugybę ginkluotų konfliktų, palietusių beveik kiekvieną žemyną. Šiuo laikotarpiu asmenims nedalyvaujantiems ar nebedalyvaujantiems tiesiogiai karo veiksmuose (sužeistiesiems, sergantiems ar patyrusiems laivo sudužimą, asmenims, kuriems atimta laisvė dėl priežasčių, susijusių su ginkluotu konfliktu, ir civiliams) teisinę apsaugą garantavo keturios Ženevos konvencijos ir jų 1977 m. Papildomi protokolai. Nepaisant to, buvo padaryta daugybė šių tarptautinių sutarčių pažeidimų, pasibaigusių kančiomis ir mirtimi, tačiau kurių buvo galima išvengti, jeigu tarptautinė humanitarinė teisė (toliau - THT) būtų labiau gerbiama.

Manoma, jog THT pažeidimai atsiranda ne dėl jos teisės normų netinkamumo, bet dėl nenoro jų laikytis, nepakankamų užtikrinimo priemonių, neapibrėžto jų laikymosi tam tikrose situacijose bei politinių lyderių, karo vadų, kombatantų ir visuomenės nepakankamo informavimo apie jas.

Tarptautinės konferencijos Dėl karo aukų apsaugos, surengtos 1993 m. rugpjūčio – rugsėjo mėnesiais Ženevoje metu buvo diskutuojama, koku būdu geriausiai atkreipti dėmesį į THT pažeidimus, tačiau nebuvo pasiūlyta priimti naujų sutarties normų. Vietoj to, konsensusu priimtoje Konferencijos Baigiamojoje deklaracijoje vėl buvo patvirtinta „būtinybė humanitarinės teisės įgyvendinimą padaryti efektyvesnį“ ir Šveicarijos Vyriausybė paraginta „neterminuotam laikui sudaryti tarpvyriausybinių ekspertų grupę, kuri ištirtų praktines priemones, kuriomis

* Autorius dėkoja Eric Mongelard už pagalbą ruošiant šį straipsnį, taip pat Louise Doswald-Beck ir Teisės skyriaus bendradarbiams, pateikusiems daug išvalgių pastabų. Šiame straipsnyje išreikštas požiūris yra autoriaus nuomonė ir nebūtinai sutampa su Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto pozicija.

** Vertimą redagavo Lietuvos tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo komisijos nare Renata Vaišviliene.

būtų galima skatinti visišką pagarbą šiai teisei, jos laikymąsi, bei paruoštų ataskaitą valstybėms ir kitai Tarptautinės Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulių konferencijos sesijai“.¹

Tarpvyriausybinių ekspertų grupė Dėl karo aukų apsaugos susitiko 1995 m. sausio mėn. Ženevoje ir priėmė keletą rekomendacijų, skatinančių pagarbą THT ir ypač užtikrinančių prevencinėmis priemonėmis, kurios užtikrintų geresnį THT žinojimą ir efektyvesnę teisės įgyvendinimą. Tarpvyriausybinių ekspertų grupės priimta Rekomendacija Nr. 2 pasiūlė, kad:

TRKK būtų pakviestas, bendradarbiaujant su THT ekspertais, atstovaujančiais skirtingus geografinius regionus ir skirtingas teisinis sistemas, bei konsultuojantis su vyriausybių ir tarptautinių organizacijų atstovais, parengti ataskaitą apie paprotines THT normas, taikomas tarptautinių ir netarptautinių ginkluotų konfliktų metu, ir išplatinti parengtą ataskaitą valstybėms bei kompetentingoms tarptautinėms institucijoms.²

1995 m. gruodį 26 – oji Tarptautinė Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulių konferencija pritarė šiai rekomendacijai ir oficialiai įgaliojo TRKK parengti ataskaitą apie tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto metu taikomas THT paprotines normas.³ Beveik po dešimties metų, 2005 metais, po išsamių tyrimų ir plačių konsultacijų su ekspertais ši ataskaita, dabar minima kaip paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija, buvo išleista.⁴

TIKSLAS

Paprotinės THT studijos tikslas buvo išspręsti kai kurias sutartinės THT taikymo problemas. Sutartinė teisė gerai išvystyta ir apima daugelį kariavimo aspektų, suteikiančių apsaugą skirtingoms asmenų grupėms karo metu bei ribojančių leidžiamas kariavimo priemones ir metodus. Ženevos konvencijos ir jų papildomi protokolai numato platų asmenų, tiesiogiai nedalyvaujančių ar nebedalyvaujančių karo veiksmuose, apsaugos režimą. Kariavimo priemonių ir metodų sutartinis reglamentavimas pradėtas 1868 m. Sankt Peterburgo deklaracija, 1899 m. ir 1907 m. Hagos konvencijomis, 1925 m. Ženevos dujų protokolu, o paskutiniu metu – 1972 m. Biologinių ginklų konvencija, 1977 m. Papildomais protokolais, 1980 m. Konvencija dėl tam tikrų įprastinių ginklų bei penkiais šios Konvencijos protokolais, 1993 m. Cheminių ginklų konvencija ir 1997 m. Otavos konvencija dėl priešpėstinių minų uždraudimo. Kultūros vertybių apsaugą ginkluoto konflikto metu detalai reglamentuoja 1954 m. Hagos konvencija ir du jos protokolai. 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo statute yra įtvirtintas, *inter alia*, karo nusikaltimų, esančių Teismo jurisdikcijoje, sąrašas.

¹ Tarptautinė konferencija Dėl karo aukų apsaugos, Ženeva, 1993 m. rugpjūčio 30 d. – rugsėjo 1 d., Baigiamoji deklaracija, *International Review of the Red Cross*, Nr. 296, 1993, p. 381.

² Tarpvyriausybinių ekspertų grupės Dėl karo aukų apsaugos susitikimas 1995 m. sausio 23 - 27 d. Ženevoje. Rekomendacija Nr. 2, *International Review of the Red Cross*, Nr.310, 1996, p.84.

³ 26 – oji Tarptautinės Raudonojo Kryžiaus ir Tarptautinio Pasmėnulių konferencija, 1995 m. gruodžio 3 - 7 d., Ženeva. Rezoliucija Nr.1, Tarptautinė humanitarinė teisė: nuo teisės iki veiksmo. Tarptautinės konferencijos Dėl karo aukų apsaugos tolesnių veiksmų ataskaita *International Review or the Red Cross*, Nr.310, 1996, p. 58.

⁴ Jean-Marie Henckaerts ir Louise Doswald-Beck. Customary International Humanitarian Law, 2 volumes, Volume I. Rules, Volume II. Practice (2 Parts), Cambridge University Press, 2005.

Tačiau šiuo metu egzistuoja dvi rimtos kliūtis efektyviai taikyti šias sutartis dabartinių ginkluotų konfliktų metu, kartu paaiškinančios, kodėl paprotinės THT studija yra reikalinga ir naudinga. Visų pirma, sutartys taikomos tik valstybėms, kurios sutartis ratifikavo. Tai reiškia, kad skirtingų THT sutarčių taikymas skirtingų ginkluotų konfliktų metu priklauso nuo to, kurias sutartis yra ratifikavusios konflikto šalys. Nors 1949 m. Ženevos konvencijos buvo visuotinai ratifikuotos, tačiau taip nebuvo padaryta su kitomis THT sutartimis, pavyzdžiui, papildomais protokolais. Net ir tai, jog Pirmąjį papildomą protokolą ratifikavo daugiau kaip 160 valstybių, šio teisės akto efektyvumas yra ribotas, kadangi keletas valstybių, dalyvaujančių tarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose, nėra šio tarptautinio dokumento dalyvėmis. Taip pat nors beveik 160 valstybių yra ratifikavusios Antrąjį papildomą protokolą, keletas valstybių, kuriose vyksta netarptautiniai ginkluoti konfliktai, nėra tapę jo dalyvėmis. Tokiais atvejais keturių Ženevos konvencijų bendras 3 straipsnis dažniausiai yra vienintelė taikoma humanitarinių sutarčių nuostata. Taigi pirmasis šio tyrimo tikslas buvo nustatyti, kurios THT normos yra paprotinės tarptautinės teisės dalis ir todėl taikomos visoms konflikto šalims, neatsižvelgiant į tai, ar jos ratifikavo sutartis, numatančias tokias pačias ar panašias normas.

Antra, humanitarinė sutartinė teisė nepakankamai detalai reglamentuoja didžiąją dalį šiuo metu kylančių ginkluotų konfliktų, o būtent – netarptautinius ginkluotus konfliktus, kadangi jiems taikoma daug mažiau sutartinių normų nei tarptautiniams konfliktams. Netarptautinių ginkluotų konfliktų reguliavimui taikomas ribotas tarptautinių sutarčių skaičius: pakeista Konvencija dėl tam tikrų įprastinių ginklų, Tarptautinio baudžiamojo teismo statutas, Otavos konvencija dėl priešpėstinių minų uždraudimo, Cheminių ginklų konvencija, Hagos konvencija dėl kultūros vertybių apsaugos ir jos Antrasis protokolas, ir, kaip minėta aukščiau, II Papildomo protokolo bei keturių Ženevos konvencijų bendras 3 straipsnis. Nors bendras 3 straipsnis yra esminės svarbos, tačiau jame numatyti tik minimalūs elementarios sistemos standartai. II Papildomas protokolas paprastai papildė bendrą 3 straipsnį, tačiau jis vis dar mažiau detalus nei Ženevos konvencijų ir I Papildomo protokolo normos, reglamentuojančios tarptautinius ginkluotus konfliktus.

II Papildomą protokolą sudaro tik 15 straipsnių, o I Papildomą protokolą – daugiau kaip 80 straipsnių. Žinoma, remiantis sutarties straipsnių skaičiumi negalima daryti konkrečių išvadų, tačiau jie parodo skirtumą tarp tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto reglamentavimo sutartine teise, ypač kai kalbama apie detalias normas ir apibrėžimus. Todėl antrasis šio darbo tikslas buvo nustatyti, ar paprotinė tarptautinė teisė reglamentuoja netarptautinį ginkluotą konfliktą daugiau nei sutartinė teisė ir jeigu taip, tai kokia apimtimi.

METODOLOGIJA

Tarptautinio Teisingumo Teismo Statute nurodyta, jog paprotinė tarptautinė teisė yra „visuotinės praktikos, pripažintos teisine norma, įrodymas“.⁵ Visuotinai pripažinta, jog tam tikra taisyklė gali būti laikoma paprotine tuo atveju, jei egzistuoja du elementai:

⁵ Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 38 str. 1 d. b p.

valstybių praktika (*usus*) ir įsitikinimas, kad tokia praktika yra būtina, uždrausta arba leidžiama, bei pripažįstama teise (*opinio iuris sive necessitatis*). Kaip *Kontinentinio šelfo byloje* konstatavo Tarptautinis Teisingumo Teismas: „aišku, kad paprotinės tarptautinės teisės įrodymo visų pirma reikia ieškoti valstybių praktikoje ir valstybių *opinio iuris*“.⁶ Šių dviejų elementų reikšmė ir turinys buvo daugelio mokslinių tyrimų objektas, Šioje studijoje siekiant nustatyti, ar egzistuoja tarptautinės paprotinės normos, buvo vadovaujama klasikiniu požiūriu, suformuluotu Tarptautinio Teisingumo Teismo praktikos, ypač Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byloje.⁷

VALSTYBIŲ PRAKTIKA

Į valstybių praktiką reikia žiūrėti dvejopai: pirmiausia, kokia praktika turi įtakos paprotinės tarptautinės teisės formavimuisi (valstybių praktikos atranka), antra – ar tokia praktika sukuria tarptautinio papročio normą (valstybių praktikos įvertinimas).

Valstybių praktikos atranka

Tiek fiziniai, tiek žodiniai valstybių veiksmai yra praktika, kuri prisideda prie tarptautinio papročio formavimosi. Pavyzdžiui, fiziniai veiksmai apima valstybių veiksmus kovos lauke, tam tikrų ginklų naudojimą ir elgesį su skirtingomis asmenų grupėmis. Žodiniai veiksmai yra kariniai vadovai, vidaus teisė, nacionalinių teismų praktika, instrukcijos karinėms ir saugumo pajėgoms, kariniai pranešimai karo metu, diplomatiniai protestai, oficialių teisės patarėjų nuomonė, valstybių komentarai dėl sutarčių projektų, vykdomieji sprendimai ir nurodymai, ieškiniai tarptautiniuose tribunoluose, pareiškimai tarptautinei bendruomenei, taip pat vyriausybės pozicija dėl tarptautinių organizacijų priimtų rezoliucijų. Šis sąrašas patvirtina, jog valstybių įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios praktika gali prisidėti prie paprotinės tarptautinės teisės formavimosi.

Derybos dėl tarptautinių organizacijų ar konferencijų rezoliucijų projektų ir šių rezoliucijų priėmimas, kartu su valstybių aiškinamaisiais balsavimo pareiškiamais, yra laikomi susijusių valstybių veiksmais. Išskyrus kelias išimtis, pripažinta, kad šios rezoliucijos savaime nėra privalomos valstybėms ir todėl atskiros rezoliucijos reikšmė paprotinės tarptautinės teisės normos formavimuisi priklauso nuo pačios rezoliucijos turinio, jos pripažinimo lygio ir susijusių valstybių praktikos nuoseklumo.⁸ Kuo didesnis pritarimas rezoliucijai, tuo svarbesne ji laikoma.

Nors tarptautinių teismų sprendimai yra laikomi pagalbiniais tarptautinės teisės šaltiniais,⁹ jie nėra laikomi valstybių praktika. Taip yra todėl, kad priešingai nei nacionaliniai teismai, tarptautiniai teismai nėra valstybių institucijos. Vis dėlto tarptautinių teismų sprendimai yra svarbūs, kadangi tarptautinio teismo išvada, jog

⁶ Tarptautinis Teisingumo Teismas, *Kontinentinio šelfo byla (Libyan Arab Jamahiriya v. Malta)*, 1985 m. birželio 3 d. sprendimas, *ICJ Reports 1985*, p. 29 - 30, parag. 27.

⁷ Tarptautinis Teisingumo Teismas, *Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byla*, 1969 m. vasario 20 d. sprendimas, *ICJ Reports 1969*, p. 3.

⁸ Šių sąlygų svarba buvo pabrėžta Tarptautinio Teisingumo Teismo, *Grasinimo branduoliniais ginklais ar jų panaudojimo teisėtumo konsultacinė išvada*, 1996 m. liepos 8 d., *ICJ Reports, 1996*, p. 254 - 255, parag. 70 - 73.

⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 38 str. 1 d. d p.

egzistuoja paprotinės tarptautinės teisės norma, pateikia neginčijamą paprotinės taisyklės egzistavimo įrodymą. Be to, dėl precedentinės sprendimų reikšmės tarptautiniai teismai gali paveikti vėlesnę valstybių ir tarptautinių organizacijų praktiką ir turėti įtakos paprotinės tarptautinės teisės normos susiformavimui.

Valstybių praktika taip pat nėra laikomi ginkluotų pasipriešinimo grupių veiksmai, pavyzdžiui, elgesio kodeksai, įsipareigojimai laikytis atitinkamų tarptautinės humanitarinės teisės taisyklių ir kiti pareiškimai. Nepaisant to, jog tai nors ir gali būti netarptautinį ginkluotą konfliktą reguliuojančių normų pripažinimo įrodymas, tačiau tokių veiksmų reikšmė teisės požiūriu lieka neaiški, ir todėl jais nesiremta įrodant, kad egzistuoja paprotinė tarptautinė teisė. Tokios praktikos pavyzdžiai yra pateikti antrame studijos tome kaip „kita praktika“.

Valstybių praktikos įvertinimas

Svarbu įvertinti, ar valstybių praktika yra pakankamai „plati“¹⁰, kad būtų sukurta paprotinės tarptautinės teisės norma. Norint normą pripažinti tarptautiniu papročiu, valstybių praktika turi būti bendra, plačiai paplitusi ir reprezentatyvi.¹¹ Panagrinėkime nuodugniau, ką tai reiškia.

Pirma, tam, kad valstybės praktika sukurtų paprotinės tarptautinės teisės normą, ji turi būti bendra. Skirtingų valstybių praktika neturi būti iš esmės skirtinga. Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudencija leidžia daryti išvadą, kad skirtinga valstybių praktika nors iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad kelia grėsmę praktikos vienodumui, tačiau iš tikrųjų tai neužkerta kelio tarptautinės paprotinės normos formavimuisi tol, kol priešinga praktika yra pasmerkiama kitų valstybių arba paneigiama pačios valstybės vyriausybės. Pasmerkiant arba paneigiant susijusi norma iš tikrųjų yra patvirtinama.¹²

Tai ypač aktualu daugybei tarptautinės humanitarinės teisės normų, kurias patvirtina neginčijama valstybių praktika, o kartu egzistuoja pasikartojantys jų pažeidimai. Tokiu atveju, jei po pažeidimo susijusi šalis pareiškia atsiprašymus ar pasiteisinimus ir/arba tokie veiksmai yra pasmerkiami kitų valstybių, nėra pagrindo abejoti atitinkamos normos egzistavimu. Norėdamos pakeisti egzistuojančią paprotinę tarptautinės teisės normą, valstybės turi laikytis atitinkamos oficialios praktikos ir reikalauti, kad būtų elgiamasi pagal teisės reikalavimus.

Antra, tam, kad atsirastų bendroji paprotinė tarptautinės teisės norma, valstybių praktika turi būti *plačiai paplitusi ir reprezentatyvi*. Tačiau ji neturi būti universali; pakanka „bendros“ praktikos.¹³ Nereikalaujama tikslaus valstybių skaičius ar procentinės

¹⁰ Sąvoka „plati“ šiuo atveju paimta iš Sir Humphrey Waldoc, „General Course on Public International Law“, *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, Vol. 106, 1962, p. 44.

¹¹ Tarptautinis Teisingumo Teismas, *Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byla*, *op.cit.* 7, p.43, parag. 74.

¹² Žr. Tarptautinis Teisingumo Teismas, *byla dėl karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą (Nicaragua v. United States)*, 1986 m. birželio 27 d. sprendimas iš esmės., *ICJ Reports*, 1986, p. 98, parag. 186.

¹³ Tarptautinės teisės komisija, Paprotinės (bendrosios) tarptautinės teisės formavimosi komiteto baigiamoji ataskaita, Pareiškimas dėl bendrosios paprotinės tarptautinės teisės formavimuisi taikomų principų. *Report of the Sixty – Ninth Conference* (toliau – „ILA Report“), Londonas, 2000. Principas Nr. 14, p. 734.

išraiškos. Viena iš priežasčių, kodėl neįmanoma nustatyti tikslaus dalyvaujančių valstybių skaičiaus, yra ta, kad šis kriterijus yra labiau *kokybinis* nei *kiekybinis*. Kitaip tariant, tai nėra vien tik klausimas, kiek valstybių laikosi tokios praktikos, bet svarbu kurios valstybės.¹⁴ Kaip nustatė Tarptautinis Teisingumo Teismas *Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byloje*, tai yra tų valstybių praktika, „kurių interesai yra ypač paliečiami“.¹⁵

Ši aplinkybė turi dvejopą prasmę: (1) jeigu visos „valstybės, kurių interesai yra ypač paliečiami“ yra atstovaujamos, nebūtina daugumai valstybių aktyviai veikti, tačiau jos bent jau privalo sutikti su „valstybių, kurių interesai yra ypač paliečiami“ praktika; ir (2) jeigu „valstybės, kurių interesai yra ypač paliečiami“ nepripažįsta praktikos, tai negali išsivystyti į paprotinę tarptautinės teisės normą, net jeigu, kaip jau buvo paaiškinta, ir nėra reikalingas vienbalsiškumas.¹⁶ Sąvokos „valstybės, kurios interesai yra ypač paliečiami“ tarptautinėje humanitarinėje teisėje turinys skiriasi priklausomai nuo konkrečių aplinkybių. Pavyzdžiui, kalbant apie akinančio lazerio ginklų panaudojimo teisėtumą, „valstybe, kurios interesai yra ypač paliečiami“ bus laikoma tokia valstybė, kuri dalyvauja tokio ginklo kūrimo procese, nors ir kitos valstybės gali potencialiai nukentėti nuo jo panaudojimo. Taip pat valstybės, kurios gyventojams reikalinga humanitarinė pagalba, yra laikomos „valstybėmis, kurių interesai yra ypač paliečiami“, kaip ir valstybės, dažnai teikiančios tokią pagalbą. Dėl bet kurios tarptautinės humanitarinės teisės normos, valstybės, kurios dalyvavo ginkluotame konflikte, yra laikomos valstybėmis, „kurių interesai ypač paliečiami“, kai jų praktika, analizuota dėl konkrečios normos, buvo tiesiogiai susijusi su tuo ginkluotu konfliktu. Nors tam tikrose tarptautinės humanitarinės teisės srityse gali būti „valstybių, kurių interesai ypač paliečiami“, iš tiesų visos valstybės turi teisinį suinteresuotumą reikalauti iš kitų valstybių laikytis tarptautinės humanitarinės teisės normų, net ir tuo atveju, jei valstybės nėra ginkluoto konflikto dalyvės.¹⁷ Be to, visos valstybės gali nukentėti nuo kitų valstybių naudojamų kariavimo priemonių ir metodų. Todėl visų valstybių veiksmai turi būti vertinami, bet kuriuo atveju, ar tai yra, ar nėra valstybės, „kurių interesai yra ypač paliečiami“, tiksliausia šio termino prasme.

Studijoje nebuvo analizuojama, ar teisiškai įmanoma būti „pastoviu prieštarautoju“ dėl tam tikrų paprotinių tarptautinės humanitarinės teisės normų. Nors dauguma autorių mano, kad neįmanoma būti „pastoviu prieštarautoju“ *ius cogens* normų atveju, yra kitų, abejojančių „pastovaus prieštarautojo“ sąvokos pagrįstumu apskritai.¹⁸ Jei pritariama, kad teisiškai įmanoma būti pastoviu prieštarautoju, susijusi valstybė turi prieštarauti dėl naujos normos susiformavimo jos formavimosi metu ir nuolatos prieštarauti po to; negalima būti „vėlesniu prieštarautoju“.¹⁹

¹⁴ *Ibid.*, Principo Nr. 14 komentaras (e), p. 736 – 737.

¹⁵ Tarptautinis Teisingumo Teismas, *Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byla*, op.cit. 7, p. 43, parag. 74.

¹⁶ ILA Report, op.cit. 13, Principo Nr. 14 komentaras (e), p. 737.

¹⁷ Žr. *Customary International Humanitarian Law*, op.cit. 14, Vol.I, 144 taisyklės komentaras.

¹⁸ Plačiau žr. Maurice H.Mendelson, „The Formation of Customary International Law“, *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, Vol.272, 1998, p. 227 - 244.

¹⁹ ILA Report, op.cit. 13, Principo Nr. 15 komentaras (b), p. 738.

Normalu, kad praeina šiek tiek laiko, kol susiformuoja paprotinės teisės norma, tačiau nėra apibrėžta konkreti trukmė. Greičiau pakankamai plačiai paplitusios praktikos atsiradimas, išreiškiant vienodumą ir reprezentatyvumą, yra lemiantis faktorius.²⁰

OPINIO IURIS

Opinio iuris reikalavimas, nustatant paprotinės tarptautinės teisės normos egzistavimą, atskleidžia valstybių teisinį įsitikinimą, kad tam tikra praktika yra pripažįstama teise. Formos, kuriomis išreiškiama valstybių praktika ir teisinis įsitikinimas, gali skirtis priklausomai nuo to, ar ji įtvirtina draudimą, įpareigojimą ar tikrai teisę elgtis tam tikru būdu.

Dirbant prie studijos, aiškiai ir griežtai atskirti praktikos ir teisinio įsitikinimo elementus buvo sudėtinga ir daugiausia teoriška. Dažnai tas pats veiksmas kartu išreiškia ir praktiką, ir teisinį įsitikinimą. Tarptautinės teisės asociacija pažymėjo, jog Tarptautinis Teisingumo Teismas „nėra vienareikšmiškai pasisakęs, jog vien dėl to, kad paprotinėje teisėje egzistuoja (tariamai) skirtingi elementai, tas pats elgesys negali išreikšti jų abiejų. Tiesą sakant, dažnai sudėtinga, o kartais net neįmanoma šiuos elementus atskirti vieną nuo kito“.²¹ Taip yra ypač todėl, kad žodiniai veiksmai, pavyzdžiui kariniai vadovai, laikomi valstybės praktika, o kartu dažnai atspindi ir susijusios valstybės teisinį įsitikinimą.

Kai yra pakankamai plati valstybių praktika, *opinio iuris* paprastai yra išreiškiama per šią praktiką, ir todėl dažnai nebereikia atskirai įrodyti *opinio iuris* egzistavimo fakto. Tačiau tuo atveju, jei praktika yra nevienareikšmiška, *opinio iuris* atlieka svarbų vaidmenį nustatant, ar valstybių praktika formuoja paprotinę normą, ar ne. Tai dažnai susiję su neveikimo atvejais, kai neaišku, kodėl valstybės neveikia arba nereaguoja. Tokiai atvejais Tarptautinis Teisingumo Teismas ir jo pirmtakas, Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas, siekė nustatyti savarankišką *opinio iuris* egzistavimą, tam, kad būtų galima nustatyti, ar nedviprasmiškos praktikos pavyzdys turėjo įtakos tarptautinio papročio susikūrimui.²²

Atsižvelgiant į tai, jog daugelis tarptautinės humanitarinės teisės normų reikalauja iš valstybių susilaikyti nuo tam tikro elgesio, šioje srityje valstybių neveikimas kelia ypatingą problemą vertinant *opinio iuris*, kadangi reikia įrodyti, jog neveikimas yra ne tik atsitiktinumas, bet paremtas tam tikrais teisėtais lūkesčiais. Kai toks reikalavimas susilaikyti yra įtvirtintas tarptautiniuose dokumentuose ir oficialiuose pareiškimuose, teisinio reikalavimo susilaikyti nuo tam tikro elgesio egzistavimas paprastai gali būti įrodomas. Be to, toks neveikimas gali atsirasti po tam tikrų nesutarimų, o tai parodo, jog susilaikymas nebuvo atsitiktinis, nors ne visada lengva įrodyti, jog susilaikymas buvo būtent teisinio įsipareigojimo pasekmė.

²⁰ *Ibid.*, Principo Nr. 12 komentaras (b), p. 731.

²¹ *Ibid.*, p. 718, parag. 10(c). Plačiau žr. Peter Haggemacher, „La doctrine des deux elements du droit coutumier dans la pratique de la Cour internationale“, *Revue generale de droit internationale public*, Vol. 90, 1986, p.5.

²² Žr. pvz., Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas, Lotus byla, (Prancūzija v. Turkija), 1927 m. rugsėjo 7 d. sprendimas, *PCIJ Ser. A*, No.10, p.28 (Teismas pažymėjo, kad valstybės nesusilaikė nuo baudžiamojo persekiojimo laivuose, nes manė, jog tai uždrausta); Tarptautinis Teisingumo Teismas, Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byla, *op.cit.* 7, p. 43 – 44, parag. 76 – 77 (Teismas konstatavo, kad valstybės, kurios kontinentinį šelfą delimitavo vadovaudamosi lygių atstumų principu to nepadarė, kadangi jautėsi įpareigos); ILA Report, *op.cit.* 13, Principas Nr. 17 (iv) ir komentaras.

TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ ĮTAKA

Tarptautinės sutartys taip pat reikšmingos nustatant paprotinės tarptautinės teisės egzistavimą, kadangi atskleidžia valstybių požiūrį į tam tikras tarptautinės teisės normas. Taigi, ši studija apima sutarčių ratifikavimo, aiškinimo, įgyvendinimo dokumentus, taip pat išlygas ir ratifikuojant padarytus aiškinamuosius pareiškimus. *Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byloje* Tarptautinis Teisingumo Teismas laikėsi nuomonės, jog tarp tarptautinės sutarties ratifikavimo mastas tiesiogiai susijęs su tarptautinės paprotinės teisės įvertinimu. Šioje byloje Teismas konstatavo, kad „tarptautinių sutarčių ratifikavimo ar prisijungimo prie jų skaičius nors ir svarbus, tačiau tai nėra pakankama“, o ypač tais atvejais, kai valstybių praktika už sutarties ribų buvo prieštaringa.²³ Priešingai *Nicaragua* byloje, vertindamas nesikišimo principo paprotinį statusą, Teismas suteikė didelę svarbą faktui, kad Jungtinių Tautų Chartiją beveik universaliai ratifikuota.²⁴ Gali būti atvejų, kai tarptautinės sutarties nuostatos atspindi paprotinę teisę, net ir tais atvejais, jei tarptautinė sutartis dar neįsigaliojusi, su sąlyga, kad yra pakankamai panaši praktika, įskaitant valstybių, kurių interesai tiesiogiai paliečiami, praktiką, kai lieka maža galimybė, kad bus reikšmingų prieštaravimų dėl tos normos.²⁵

Praktiškai, sutarčių rengimo dokumentai padeda nustatyti tarptautinės bendruomenės teisinę nuomonę ir turi neginčijamą įtaką vėlesniam valstybių elgesiui ir teisiniam įsitikinimui. Tarptautinis Teisingumo Teismas tai pripažino *Kontinentinio šelfo* byloje, kurioje konstatavo jog „daugiašaliai susitarimai gali turėti svarbų vaidmenį užfiksuojant ir apibrėžiant normas, kylančias iš papročių arba jas plėtojant“.²⁶ Teismas tokiu būdu patvirtino, jog tarptautinės sutartys gali kodifikuoti jau egzistuojančią paprotinę tarptautinę teisę, o taip pat sutartys gali duoti pradžią naujų papročių, pagrįstų tarptautinėse sutartyse įtvirtintomis normomis, plėtojimui. Teismas šioje byloje aiškino dar plačiau nurodydamas, kad „gali būti, jog pakaktų vien tik plataus ir reprezentatyvaus dalyvavimo konvencijoje, su sąlyga, kad dalyvauja valstybes, kurių interesai tiesiogiai paliečiami“.²⁷

Studijoje pateikiamas atsargus požiūris, jog platus ratifikavimas yra tik požymis ir turi būti vertinamas kartu su kitais praktikos elementais, ypač atsižvelgiant į valstybių, kurios nėra susijusios tarptautinės sutarties dalyvės, praktiką. Nedalyvaujančių valstybių nuosekli praktika buvo laikoma svarbiu teigiamu įrodymu. Tačiau prieštaringa tokių valstybių praktika – svarbiu neigiamu įrodymu. Valstybių dalyvių praktika nedalyvaujančių valstybių atžvilgiu taip pat ypač svarbi.

²³ Tarptautinis Teisingumo Teismas, *Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byla*, *op.cit.* 7, p.42, parag. 73.

²⁴ Tarptautinis Teisingumo Teismas, *byla dėl karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą (Nicaragua v. United States)*, *op.cit.* 12, p. 99 – 100, parag. 188. Kitas svarbus aspektas išreikštas Teismo šioje byloje yra tai, kad tiesiogiai susiję JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijos buvo plačiai pripažintos, o ypač Rezoliucija Nr. 2625 (XXV) dėl draugiškų valstybių santykių, kuri buvo priimta nebalsuojant.

²⁵ Tarptautinio Teisingumo Teismas, *Kontinentinio šelfo byla*, *op.cit.* 6, p. 33, parag. 34. (Teismas pasisakė, kad išimtinės ekonominės zonos sąvoka yra tapusi paprotinės tarptautinės teisės dalis, nežiūrint į tai, jog JT Jūrų teisės konvencija dar nebuvo įsigaliojusi, kadangi ginčų dėl išimtinės ekonominės zonos skaičius pasiekė 56, kurie apėmė keletą valstybių, kurių interesai tiesiogiai paliečiami).

²⁶ Tarptautinio Teisingumo Teismas, *Kontinentinio šelfo byla*, *op.cit.* 6, p. 29 – 30, parag. 27.

²⁷ Tarptautinis Teisingumo Teismas, *Šiaurės jūros kontinentinio šelfo byla*, *op.cit.* 7, p.42, parag. 73; taip pat žr. ILA Report, *op.cit.* 13, Principai 20 – 21, 24, 26 ir 27, p. 754 – 765.

Taigi studijoje neapsiribojama tik valstybių, kurios nėra konkrečių tarptautinių humanitarinės teisės sutarčių dalyvės, praktika. Tačiau remtis tik, pavyzdžiui, 30 valstybių, kurios neratifikavo papildomų protokolų, praktika būtų ydinga, kadangi tai neatitiktų paprotinei tarptautinei teisei keliamų plačios ir reprezentatyvios praktikos reikalavimų. Taigi, vertinant paprotinės teisės egzistavimą, buvo atsižvelgta į tai, jog, publikuojant studiją, 162 valstybės buvo ratifikavusios I Papildomą protokolą ir 157 – II Papildomą protokolą.

Reikėtų pabrėžti, jog studija nebuvo siekta nustatyti kiekvienos tarptautinės humanitarinės teisės sutartinės normos paprotinę prigimtį, o kartu nebuvo laikomasi šiuo metų esančių tarptautinių sutarčių struktūros. Greičiau, analizuojant problemas, buvo siekta nustatyti, kokios paprotinės tarptautinės teisės normos egzistuoja pagal susijusių su problema valstybių praktiką. Kadangi nuspręsta neanalizuoti kiekvienos tarptautinės sutarties nuostatos, nustatant ar ji turi paprotinį pobūdį, todėl negalima daryti išvados, jog konkreti tarptautinės sutarties nuostata nėra paprotinė norma tik dėl to, kad šiame darbe apie tai nėra kalbama.

TYRIMO STRUKTŪRA

Siekiant nuspręsti, kaip TRKK geriausiai gali įvykdyti pavestą įpareigojimą, autoriai konsultavosi su tarptautinės humanitarinės teisės ekspertų grupe, iš kurių buvo sudarytas studijos Vykdomasis komitetas.²⁸ 1996 m. birželio mėnesį Vykdomasis komitetas patvirtino veiksmų planą, o mokslinis tyrimas buvo pradėtas tų pačių metų spalio mėnesį. Tyrimui naudoti nacionaliniai ir tarptautiniai šaltiniai, atspindintys valstybių praktiką ir susisteminti į šešias veiksmų planą atitinkančias dalis:

- Atskyrimo principas.
- Ypatingai saugomi asmenys ir objektai.
- Specifiniai kariavimo metodai.
- Ginklai.
- Elgesys su civiliais ir asmenimis *hors de combat*.
- Įgyvendinimas.

NACIONALINIŲ ŠALTINIŲ TYRIMAS

Atsižvelgiant į tai, jog nacionaliniai šaltiniai lengviausiai prieinami pačiose valstybėse, buvo nuspręsta bendradarbiauti su valstybių tyrėjais. Tuo tikslu beveik 50 valstybių (9 Afrikos žemyne, 11 Amerikoje, 15 Azijoje, 1 Australijoje ir 11 Europoje) buvo atrinkti tyrėjai ir jų grupės, kurie buvo paprašyti pateikti ataskaitas apie jų valstybių praktiką.²⁹ Valstybės buvo atrinktos remiantis geografinio atstovavimo principu, taip pat atsižvelgta į paskutinius valstybių patirtus skirtingus ginkluotus konfliktus, kurių metu buvo naudoti įvairūs kariavimo metodai.

²⁸ Vykdomąjį komitetą sudarė profesoriai Georges Abi – Saab, Salah El – Din Amer, Ove Bring, Eric David, John Dugard, Florentino Feliciano, Horst Ficher, Francoise Hampson, Theodor Meron, Djamchid Momtaz, Milan Šahovic ir Raul Emilio Vinuesa.

²⁹ Afrika: Alžyras, Angola, Botsvana, Egiptas, Etiopija, Nigerija, Ruanda, Pietų Afrika ir Zimbabvė; Amerika: Argentina, Brazilija, Čilė, JAV, Kanada, Kolumbija, Kuba, Nikaragva, Salvadoras, Peru, ir Urugvajus; Azija: Filipinai, Indija, Indonezija, Iranas, Irakas, Izraelis, Japonija, Jordanija, Kinija, Pietų Korėja, Kuveitas, Libanas, Malaizija, Pakistanas, ir Sirija; Australija: Australija; Europa: Belgija, Bosnija ir Hercegovina, Jungtinė Karalystė, Jugoslavija, Ispanija, Italija, Kroatija, Nyderlandai, Prancūzija, Rusijos Federacija ir Vokietija.

Kariniai vadovai ir nacionaliniai teisės aktai, kurie nebuvo išanalizuoti valstybių ataskaitose, buvo surinkti ir išnagrinėti. Šio darbo atlikimą palengvino TRKK delegacijos visame pasaulyje ir išsamus nacionalinių teisės aktų rinkinys, sukauptas TRKK Patariamosios tarnybos tarptautinės humanitarinės teisės klausimais (*ICRC Advisory Service on International Humanitarian Law*).

TARPTAUTINIŲ ŠALTINIŲ TYRIMAS

Šešios komandos, rinkdamos medžiagą iš tarptautinių šaltinių, atspindinčių valstybių praktiką, atskirai nagrinėjo po vieną studijos dalį.³⁰ Šios grupės tyrė praktiką Jungtinių Tautų ir kitų tarptautinių organizacijų srityje, įskaitant Afrikos Sąjungos (buvusios Afrikos Vienybės Organizacijos), Europos Tarybos, Golfo Bendradarbiavimo Tarybos, Europos Sąjungos, Arabų Valstybių Lygos, Amerikos Valstybių Organizacijos, Islamo Konferencijos Organizacijos ir Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacijos. Taip pat buvo surinkta tarptautinė teismų praktika, tiek, kiek ji pateikia paprotinės tarptautinės teisės egzistavimo įrodymų.

TARPTAUTINIO RAUDONOJO KRYŽIAUS ARCHYVŲ TYRIMAS

Siekdamas papildyti tyrimą, paremtą nacionalinių ir tarptautinių šaltinių nagrinėjimu, TRKK taip pat rėmėsi savo archyvais, susijusiais su beveik 40 paskutinių ginkluotų konfliktų (21 Afrikoje, 2 Amerikoje, 8 Azijoje ir 8 Europoje).³¹ Apskritai buvo stengtasi atrinkti TRKK turimą medžiagą taip, kad ji nesikartotų ir nesutaptų su valstybių nacionalinių ataskaitų pateikta informacija.

Šių trijų lygių metodo – nacionalinių šaltinių, tarptautinių šaltinių ir TRKK archyvų tyrimo – rezultatas leido apžvelgti visų pasaulio regionų praktiką. Tačiau atsižvelgiant į tyrimo pobūdį, šis tyrimas nereiškia, kad yra visiškai užbaigtas. Studijoje daugiausia remtasi paskutinių trisdešimties metų praktika, siekiant parengti dabartinės paprotinės tarptautinės teisės sąvadą, tačiau, kur reikalinga, taip pat remtasi ir senesne valstybių praktika.

EKSPERTŲ KONSULTACIJOS

Pirmo konsultacijų etapo metu TRKK sukviėtė tarptautinių ekspertų grupes, kurios turėjo parengti pirminį paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės

³⁰ Atskyrimo principas: prof. Georges Abi – Saab (vadovas) ir Jean-Francois Queguiner (tyrėjas); Ypatinčiai saugomi asmenys ir objektai: prof. Horst Fischer (vadovas) ir Gregor Schotten and Heike Spieker (tyrėjai); Specifiniai kariavimo metodai: prof. Theodor Meron (vadovas) ir Richard Desgagne (tyrėjas); Ginklai: prof. Ove Bring (vadovas) ir Gustaf Lind (tyrėjas); Elgesys su civiliais ir *hors de combat*: Françoise Hampson (vadovas) ir Camille Giffard (tyrėjas); Įgyvendinimas: Eric David (vadovas) ir Richard Desgagne (tyrėjas).

³¹ Afrika: Angola, Burundis, Čadas, Čadas – Libija, Demokratinė Kongo Valstybė, Džibutis, Eritrėja – Jemenas, Etiopija (1973 - 1994), Liberija, Mozambikas, Namibija, Nigerija – Kamerūnas, Ruanda, Senegalas, Senegalas – Mauritanija, Siera Lionė, Somalis, Somalis – Etiopija, Sudanas, Uganda ir Vakarų Sachara; Amerika: Gvatemala ir Meksika; Azija: Afganistanas, Indija, Jemenas ir Jemenas – Eritrėja (taip pat prie Afrikos), Kambodža, Papua Naujoji Gvinėja, Šri Lanka ir Tadžikistanas; Europa: Armėnija – Azerbaidžanas (Nagorno-Karabakh), konfliktas Bosnijoje ir Hercegovinoje, Gruzija (Abchazija), buvusi Jugoslavija (konfliktas Jugoslavijoje) (1991 - 1992), Kipras, konfliktas Kroatijoje (Krajinas) (1992 - 1995), Rusijos Federacija (Čečėnija) ir Turkija.

įvertinimo apibendrinimą, remiantis surinkta valstybių praktika. Šie pirminiai apibendrinimai buvo aptarti Vykdomojo komiteto narių trijų susitikimų metu 1998 m. Ženevoje. Pirminiai apibendrinimai buvo atidžiai peržiūrėti ir antro konsultacijų etapo metu pateikti svarstyti akademikų ir vyriausybių ekspertų, atstovaujančių skirtingus pasaulio regionus, grupėms. TRKK pakvietė šiuos ekspertus dalyvauti dviejuose Vykdomojo komiteto susitikimuose Ženevoje 1999 m., kurių metu jie padėjo įvertinti surinktą valstybių praktiką, o taip pat nurodyti, kas nebuvo įtraukta.³²

ATASKAITOS RENGIMAS

Vykdomojo komiteto vertinimo, peržiūrėto akademikų ir valstybių ekspertų, pagrindu buvo parengtos galutinė ataskaita. Studijos autoriai peržiūrėjo praktiką, iš naujo įvertino papročio egzistavimą, apžvelgė normų formuluotes bei eilės tvarką ir pateikė savo preliminarius komentarus. Tekstų projektai buvo pateikti pastaboms Vykdomajam komitetui, akademikų bei valstybių ekspertų grupei ir TRKK Teisės skyriui. Atsižvelgus į gautas pastabas, tekstas buvo atnaujintas ir parengtas galutinis teksto variantas.

IŠVADŲ SANTRAUKA

Dauguma Ženevos konvencijų nuostatų, įskaitant bendrą 3 straipsnį, yra tarptautinės paprotinės teisės dalis.³³ Atsižvelgiant į tai, kad dabar 192 valstybės yra Ženevos konvencijų šalys, šios nuostatos yra taip pat privalomos joms pagal tarptautinių sutarčių teisę. Todėl šioje studijoje nebuvo siekiama atsakyti į klausimą, ar Ženevos konvencijų nuostatos turi paprotinį pobūdį. Studijoje buvo sutelktas dėmesys į sritis, reguliuojamas sutartimis, kurios nėra universaliai ratifikuotos, ypač Papildomi protokolai, Hagos konvencija dėl kultūros vertybių apsaugos ir kai kurios sutartys, reglamentuojančios ginklų panaudojimą.

Toliau pateikiamu tarptautinių paprotinių teisės normų aprašymu nesiekiama paaiškinti, kodėl šios normos yra paprotinės teisės dalis, ir nepateikiama valstybių praktika, dėl kurios tokia išvada padaryta. Paaiškinimus, kodėl viena ar kita norma laikytina paprotine, galima rasti studijos I tome, o atitinkamą valstybių praktiką – II tome.

³² Konsultacijose dalyvavo: Abdallah Ad – Douri (Irakas), Paul Berman (Jungtinė Karalystė), Sadi Çaycı (Turikija), Michael Cowling (Pietų Afrika), Edward Cummings (JAV), Antonio de Icaza (Meksika), Yoram Dinstein (Israel), Jean-Michel Favre (Prancūzija), William Fenrick (Kanada), Dieter Fleck (Vokietija), Juan Carlos Gómez Ramírez (Kolumbija), Jamshed A. Hamid (Pakistanas), Arturo Hernández-Basave (Meksika), Ibrahim Idriss (Etiopija), Hassan Kassem Jouni (Libanas), Kenneth Keith (Naujoji Zelandija), Githu Muigai (Kenija), Rein Müllerson (Estija), Bara Niang (Senegalas), Mohamed Olwan (Jordanija), Raul C. Pangalangan (Filipinai), Stelios Perrakis (Graikija), Paulo Sergio Pinheiro (Brazilija), Árpád Prandler (Vengrija), Pemmaraju Sreenivasa Rao (Indija), Camilo Reyes Rodríguez (Kolumbija), Itse E. Sagay (Nigerija), Harold Sandoval (Kolumbija), Somboon Sangianbut (Tailandas), Marat A. Sarsembayey (Kazachstanas), Muhammad Aziz Shukri (Sirija), Parlaungan Sihombing (Indonezija), Geoffrey James Skillen (Australija), Guoshun Sun (Kinija), Bakhtyar Tuzmukhamedov (Rusija) ir Karol Wolfke (Lenkija).

³³ Tarptautinis Teisingumo Teismas, *Grasinimo branduoliniais ginklais ar jų panaudojimo teisėtumo konsultacinė išvada*, *op.cit.* 8, p. 257 - 258, parag. 79, 82 (dėl Ženevos konvencijų) ir *byla dėl karinių ir pusiau karinių veiksmų Nikaragvoje ir prieš Nikaragvą*, *op.cit.* 12, p. 114, parag. 218 (dėl bendro 3 str.).

TARPTAUTINIAI GINKLUOTI KONFLIKTAI

I Papildomas protokolas kodifikavo iki tol egzistavusias paprotinės tarptautinės teisės normas, o taip pat davė pradžią naujų paprotinių normų formavimuisi. Šios studijos metu surinkta valstybių praktika liudija apie didelę I Papildomo protokolo įtaką valstybių praktikai ne tik tarptautinių, bet ir netarptautinių ginkluotų konfliktų metu (žiūrėti žemiau). Šis tyrimas parodė, kad pagrindiniai I Papildomo protokolo principai yra daug plačiau pripažįstami nei to būtų galima tikėtis, atsižvelgiant į jų ratifikavusių valstybių skaičių.

Nors šia studija nebuvo siekiama nustatyti tam tikrų sutarčių nuostatų paprotinio pobūdžio, bet atlikus tyrimą paaiškėjo, kad dauguma paprotinių normų yra identiškos ar panašios tarptautinių sutarčių normoms. Normos, kurios, kaip nustatyta, turi paprotinį pobūdį ir atitinka I papildomo protokolo tam tikras nuostatas, apima: civilių ir kombatantų bei civilių ir karinių objektų atskyrimo principas,³⁴ puolimo be atrankos draudimas;³⁵ puolimo proporcingumo principas;³⁶ pareiga imtis įmanomų atsargumo priemonių puolimo metu ir dėl puolimo padarinių;³⁷ pareiga gerbti ir ginti medicininių ir religinių personalą, medicinos dalinius ir transportą,³⁸ personalą, teikiantį humanitarinę pagalbą, ir jų objektus;³⁹ civilius žurnalistus;⁴⁰ pareiga apsaugoti vykdomas medicinines pareigas;⁴¹ draudimas pulti neapsaugotas vietas bei demilitarizuotas zonas;⁴² pareiga pasigailėti ir saugoti priešiškos šalies *hors de combat*;⁴³ draudimas civilius gyventojus versti badauti;⁴⁴ draudimas pulti objektus, kurie būtini civilių išlikimui;⁴⁵ draudimas ne pagal paskirtį naudoti emblemą bei apgaulės draudimas;⁴⁶ pareiga gerbti civilių bei *hors de combat* pagrindines garantijas;⁴⁷ pareiga pasiaiškinti dėl dingusių asmenų;⁴⁸ speciali moterų bei vaikų apsauga.⁴⁹

NETARPTAUTINIAI GINKLUOTI KONFLIKTAI

Per pastaruosius keletą dešimtmečių žymiai pagausėjo praktikos, kai reikia tarptautinės humanitarinės teisės apsaugos šio konflikto metu. Ši praktika turėjo įtakos formuojantis paprotinei teisei, taikomai netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Kaip ir I Papildomas protokolas, II Papildomas protokolas turėjo svarbią įtaką

³⁴ Žr. *Customary International Humanitarian Law, op.cit.* 4, Vol. I, 1 ir 7 taisyklės.

³⁵ *Ibid.*, 11 - 13 taisyklės.

³⁶ *Ibid.*, 14 taisyklė.

³⁷ *Ibid.*, 15 - 24 taisyklės.

³⁸ *Ibid.*, 25, 27 - 30 taisyklės.

³⁹ *Ibid.*, 31 - 32 taisyklės.

⁴⁰ *Ibid.*, 34 taisyklė.

⁴¹ *Ibid.*, 26 taisyklė.

⁴² *Ibid.*, 36 - 37 taisyklės.

⁴³ *Ibid.*, 46 - 48 taisyklės.

⁴⁴ *Ibid.*, 53 taisyklė.

⁴⁵ *Ibid.*, 54 taisyklė.

⁴⁶ *Ibid.*, 57 - 65 taisyklės.

⁴⁷ *Ibid.*, 87 - 105 taisyklės.

⁴⁸ *Ibid.*, 117 taisyklė.

⁴⁹ *Ibid.*, 134 - 137 taisyklė.

šiai valstybių praktikai, ir todėl dauguma jo nuostatų dabar laikomos paprotinės tarptautinės teisės dalimi. Paprotinių normų, turinčių atitikmenis II Papildomame protokole, pavyzdžiais galėtų būti: draudimas pulti civilius;⁵⁰ pareiga gerbti ir ginti medicinos bei religinių personalą, medicinos dalinius bei transportą;⁵¹ pareiga apsaugoti vykdomas medicininis pareigas;⁵² draudimas civilius gyventojus versti badauti;⁵³ draudimas pulti objektus, kurie būtini civilių išlikimui;⁵⁴ pareiga gerbti civilių bei *hors de combat* pagrindines garantijas;⁵⁵ pareiga ieškoti sužeistųjų, ligonių bei asmenų, patyrusių laivo sudužimą, juos gerbti bei ginti;⁵⁶ ieškoti bei apsaugoti mirusiuosius;⁵⁷ pareiga ginti asmenis, kurių laisvė buvo apribota;⁵⁸ priverstinio civilių gyventojų perkėlimo draudimas;⁵⁹ speciali moterų bei vaikų apsauga.⁶⁰

Vis dėlto reikšmingiausias paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės indėlis netarptautinių ginkluotų konfliktų reguliavimui yra tai, kad ji yra platesnė nei II Papildomas protokolas. Iš tiesų, praktika sukūrė daug paprotinių normų, kurios yra daug išsamesnės nei elementarios II Papildomo protokolo nuostatos, ir tokiu būdu užpildė svarbias netarptautinių ginkluotų konfliktų reguliavimo spragas.

Pavyzdžiui, II Papildomame protokole yra įtvirtinta tik elementari norma dėl karo veiksmų vedimo. 13 str. numato, kad „civiliai gyventojai ir pavieniai civiliai neturi tapti puolimo objektu...tol, kol jie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose“. Skirtingai nei I Papildomas protokolas, II Papildomas protokolas nenumato jokių specifinių normų ir apibrėžimų dėl atskyrimo ir proporcingumo principų.

II Papildomo protokolo karo veiksmų vedimo reguliavimo spragos buvo užpildytos remiantis valstybių praktika, o tai lėmė, kad buvo sukurtos paprotinės normos analogiškos įtvirtintoms I Papildomame protokole, bet taikomos netarptautinių ginkluotų konfliktų metu. Šios paprotinės normos apima pagrindinius karo vedimo principus ir normas dėl ypatingai saugomų asmenų, objektų ir specifinių kariavimo metodų.⁶¹

Taip pat II Papildomame protokole yra įtvirtinta tik bendro pobūdžio nuostata, susijusi su humanitarinės pagalbos teikimu civiliams gyventojams. 18 str. 2 d. numato, kad „civiliams gyventojams, kenčiantiems nuo ypač didelių nepriteklių dėl atsargų, būtinų jiems išgyventi...turi būti pradėtos išimtinai humanitarinio ir nešališko

⁵⁰ *Ibid.*, 1 taisyklė.

⁵¹ *Ibid.*, 25, 27 - 30 taisyklės.

⁵² *Ibid.*, 26 taisyklė.

⁵³ *Ibid.*, 53 taisyklė.

⁵⁴ *Ibid.*, 54 taisyklė.

⁵⁵ *Ibid.*, 87 - 105 taisyklė.

⁵⁶ *Ibid.*, 109 - 111 taisyklės.

⁵⁷ *Ibid.*, 112 - 113 taisyklės.

⁵⁸ *Ibid.*, 118 - 119, 121 ir 125 taisyklės.

⁵⁹ *Ibid.*, 129 taisyklė.

⁶⁰ *Ibid.*, 134 - 137 taisyklės.

⁶¹ Žr. pvz., *ibid.*, 7 - 10 taisyklės (civilinių bei karinių objektų atskyrimas), 11 - 13 taisyklė (puolimas be atrankos), 14 taisyklė (puolimo proporcingumas), 15 - 21 taisyklės (puolimo atsargumo priemonės), 22 - 24 taisyklės (atsargumo priemonės prieš puolimo padarinius), 31 - 32 taisyklės (personalas, teikiantis humanitarinę pagalbą, ir jų objektai), 34 taisyklė (žurnalistai civiliai), 35 - 37 taisyklės (saugomos zonos), 46 - 48 taisyklės (atsisakymas pasigailėti), 55 - 56 taisyklės (humanitarinės pagalbos priėmimas), 57 - 65 taisyklės (apgaulė).

pobūdžio ir vykdomos be jokios diskriminacijos pagalbos civiliams gyventojams akcijos”. Skirtingai nei I Papildomame protokole, II Papildomame protokole nėra jokių specialių nuostatų reikalaujančių dėl humanitarinę pagalbą teikiančio personalo ir objektų apsaugos, pareigos konflikto šalims leisti ir palengvinti greitai ir be kliūčių pervežti humanitarinę pagalbą civiliams, užtikrinti įgalioto personalo, teikiančio pagalbą, laisvą judėjimą, nors ir galima teigti, kad visa tai gali būti numanoma iš Protokolo 18 str. 2 d. Vis dėlto dėl plačiai paplitusios, reprezentatyvios ir bendros šalių praktikos, šie reikalavimai tapo paprotine tarptautine teise, taikoma tarptautiniams ir netarptautiniams ginkluotiems konfliktams.

Šiuo požiūriu pažymėtina, kad, nors abu papildomi protokolai reikalauja šalių susitarimo dėl humanitarinės pagalbos akcijų vykdymo,⁶² valstybių praktikoje šis reikalavimas neminimas. Nepaisant to, yra akivaizdu, kad humanitarinė organizacija negali veikti be susijusios šalies sutikimo. Vis dėlto tokio sutikimo negalima atsisakyti duoti, remiantis vien savavališkais pagrindais. Jeigu nustatoma, kad civiliams gyventojams grasinama badavimu, o humanitarinė organizacija, kuri teikia pagalbą nešališkai ir be diskriminacijos, gali padėti, tai konflikto šalis privalo duoti sutikimą.⁶³ Atsižvelgiant į tai, kad valstybė negali atsisakyti duoti sutikimo dėl savavališkų motyvų, praktikoje pripažįstama valstybės teisė kontroliuoti pagalbos akcijas, o humanitarinę pagalbą teikiantis personalas privalo gerbti nacionalinę teisę bei laikytis galiojančių saugumo reikalavimų.

DISKUTUOTINI KLAUSIMAI

Šis darbas taip pat atskleidė daugybę sričių, kuriose valstybių praktika nėra aiški. Pavyzdžiui, nors terminai „kombatantas“ ir „civilis“ yra aiškiai apibrėžti tarptautinių ginkluotų konfliktų atveju,⁶⁴ tuo tarpu netarptautinių ginkluotų konfliktų atveju praktika yra dviprasmiška, t.y., karo veiksmų tikslu nėra aišku, ar ginkluoto pasipriešinimo nariai yra laikomi ginkluotųjų pajėgų nariais ar civiliais. Ypač neaišku, ar ginkluoto pasipriešinimo judėjimo nariai yra civiliai, kurie praranda apsaugą nuo to momento, kai tiesiogiai pradeda dalyvauti karo veiksmuose, ar tokių judėjimų nariai gali pulti. Šis neaiškumas taip pat atsispindi ir sutartinėje teisėje. II Papildomas protokolas neapibrėžia nei civilių, nei civilių gyventojų, nors šios sąvokos yra vartojamos net keliuose nuostatose.⁶⁵ Vėlesnėse tarptautinėse sutartyse taip pat vartojamos civilių ir civilių gyventojų sąvokos jų neapibrėžiant.⁶⁶

„Tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose“ – tai dar viena sąvoka, kurios aiškiaus apibrėžimo nėra ir tai daro įtaką tarptautinių ir netarptautinių ginkluotų konfliktų reglamentavimui. Aišku ir neginčijama, kad civilis praranda apsaugą nuo puolimo, kai smurtaudamas panaudoja ginklą ar kitas priemones prieš žmogų ar prieš

⁶² Žr. I Papildomas protokolas, 70 str. 1 d. ir II Papildomas protokolas, 18 str. 2 d.

⁶³ Žr. Yves Sandoz, Christophe Swinarski, Bruno Zimmermann (eds.), *Commentary on the Additional Protocols*, ICRC, Geneva, 1987, p. 4885; p. 2805.

⁶⁴ Customary International Humanitarian Law; *op.cit.* 4. Vol.1, 3 taisyklė (kombatantai), 4 taisyklė (ginkluotosios pajėgos), 5 taisyklė (civiliai ir civiliai gyventojai).

⁶⁵ II Papildomas protokolas, 13-15, 17-18 str.

⁶⁶ Žr. pvz., Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų pakeisto II protokolo 3 str. 7 d.-11 str., Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų III protokolo 2 str., Otavos konvencijos dėl priešpėstinių minų uždraudimo preambulė, Tarptautinio baudžiamojo teismo statuto 8 str. 2 d. e p. i, iii, viii p.

ginkluotąsias pajėgas. Bet egzistuoja gausi praktika, kuri mažai padeda arba iš viso nepadaeda aiškinant sąvoką „tiesioginis dalyvavimas“, nustatydamą, pavyzdžiui, kad reikia atsižvelgti į kiekvieną konkretų atvejį, arba tiesiog pakartodama bendrą taisyklę, kad tiesioginis dalyvavimas lemia civilių apsaugos nuo puolimo praradimą. Su tuo susijęs klausimas, kaip kvalifikuoti asmenį esant abejonėms. Dėl šių abejonių TRKK siekia išaiškinti tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sąvoką organizuodamas ekspertų susitikimus, kurie prasidėjo nuo 2003 m.⁶⁷

Kitas diskutuotinas klausimas yra dėl proporcingumo principo reguliavimo srities ir taikymo puolimo metu. Nors studija atskleidė aiškią paramą šiam principui valstybių praktikoje, tačiau kaip jį taikyti siekiant pusiausvyros tarp karinio pranašumo ir nenumatytos civilių žūties, nepaaiškinama daugiau, nei yra įtvirtinta sutartinėje teisėje.

ATRINKTOS KARO VEIKSMŲ VEDIMO PROBLEMOS

I ir II Papildomi protokolai buvo įtvirtinta nauja norma, draudžianti pulti pavojingas įmones ir įrenginius netgi tada, kai šie objektai yra kariniai, jeigu dėl puolimo gali pasireikšti pavojingos jėgos ir gali sukelti didelius nuostolius civiliams gyventojams.⁶⁸ Kol kas nėra aišku, ar ši norma yra paprotinė, tačiau praktika rodo, kad valstybės supranta, jog pavojingų įmonių ir įrenginių puolimas, netgi kai tai yra karinis objektas, gali sukelti didelius nenumatytus nuostolius. Taigi, valstybės pripažįsta, kad kiekvieno puolimo metu turi būti imamasi ypatingų atsargos priemonių, siekiant išvengti pavojingų jėgų pasireiškimo, o kartu kaip pasekmės - civilių gyventojų žūties. Šis reikalavimas yra paprotinės teisės dalis ir taikomas bet kurio ginkluoto konflikto metu.

Kita nauja norma, įtvirtinta I Papildomame protokole, yra draudimas naudoti tuos kariavimo metodus ir priemones, kurie padarys, arba, tikėtinai padarytų ilgalaikę ir didelę žalą aplinkai. Nuo I Papildomo protokolo priėmimo šis draudimas plačiai paplito valstybių praktikoje ir tapo paprotine norma, nors kai kurios valstybės nuolatos teigia, kad šis draudimas netaikomas branduoliniams ginklams, ir todėl nėra joms privalomas dėl branduolinių ginklų.⁶⁹ Išskyrus šią specifinę normą, šioje studijoje buvo padaryta išvada, kad natūrali aplinka yra civilinis objektas, ir todėl yra saugoma tų pačių atskyrimo, proporcingumo principų ir reikalavimo imtis atsargos priemonių puolimo metu, kaip ir kiti civiliniai objektai. Tai reiškia, kad aplinka negali būti puolimo objektu, nebent tai yra karinis objektas, o karinio objekto puolimas, kuris gali sukelti nenumatytą žalą aplinkai, bereikalinga kariniam pranašumui įgyti, yra draudžiamas. Tarptautinis Teisingumo Teismas branduolinio ginklo byloje pažymėjo, kad „valstybės privalo atsižvelgti į aplinkosaugos klausimus vertindamos tai, kas yra būtina ir proporcinga siekiant teisėtų karinių tikslų“.⁷⁰ Taip

⁶⁷ Žr. pvz., Tiesioginis dalyvavimas karo veiksmuose pagal tarptautinę humanitarinę teisę, ataskaita, parengta TRKK, Ženeva, 2003, galima rasti www.icrc.org.

⁶⁸ I Papildomas protokolas 56 str. 1 d. (išimtyms, deja, numatytos 56 str. 2 d.) ir II Papildomas protokolas 15 str. (be išimčių).

⁶⁹ Žr. *Customary International Humanitarian Law*, op.cit. 4, Vol. I, 45 taisyklė.

⁷⁰ Tarptautinis Teisingumo Teismas, *Grasinimo branduoliniais ginklais ar jų panaudojimo teisėtumo konsultacinė išvada*, op.cit. 8, parag. 30.

pat konflikto šalys privalo imtis visų įmanomų apsaugos priemonių karinių veikslių metu siekiant išvengti ir bet kuriuo atveju sumažinti žalą aplinkai. Tai, kad valstybė nėra atlikusi mokslinių tyrimų dėl konkrečios karinės operacijos poveikio aplinkai, neatleidžia jos nuo pareigos tokių atsargumo priemonių.⁷¹

Taip pat yra kitų svarbių klausimų, kurių nereglamentuoja Papildomi protokolai. Pavyzdžiui, nėra specifinių nuostatų, susijusių su personalo ir objektų apsauga taikos palaikymo misijų metu. Tačiau praktiškai tokiam personalui ir objektams suteikiama apsauga nuo puolimo atitinkamai tokia kaip ir civiliams bei civiliniams objektams. Taigi draudimas pulti asmenis, dalyvaujančius JT taikos palaikymo misijose tol, kol turi teisę į apsauga kaip civiliai ir civiliniai objektai pagal tarptautinę humanitarinę teisę susiformavo valstybių praktikoje ir buvo įtvirtinta ir Tarptautinio baudžiamojo teismo statute. Šis draudimas yra paprotinė norma, taikoma bet kurio ginkluoto konflikto metu.⁷²

Daugelį klausimų, susijusių su karo veikslių vedimu, reglamentuoja Hagos konvencijos. Šių konvencijų nuostatos seniai buvo laikomos paprotinėmis tarptautinių ginkluotų konfliktų atveju.⁷³ Kai kurios iš šių normų dabar taip pat yra pripažįstamos paprotinėmis ir netarptautinių ginkluotų konfliktų atveju. Pavyzdžiui, seniai egzistuoja paprotinės normos, kurios draudžia visų ginkluotų konfliktų metu:

- 1) priešo turto sunaikinimą ar užgrobimą, išskyrus, kai to reikalauja karinis būtinumas;
- 2) plėšimą.

Plėšimas yra privačios nuosavybės paėmimas iš priešo naudojant privartą asmeniniams poreikams.⁷⁴ Šie draudimai nedaro įtakos paprotinei praktikai paimti priešiškos šalies karinę įrangą kaip grobį.

Pagal paprotinę teisę karo vadas gali užmegzti draugišką kontaktą su priešiška šalimi, naudodamas bet kokias komunikacijos priemones, svarbu, kad tai būtų pagrįsta gera valia. Praktika rodo, kad ryšį su priešiška šalimi galima užmegzti per tarpininką, vadinamą pasiuntiniu (pranc. *parlementaire* – red. past), o taip pat naudojant kitas priemones, tokias, kaip telefonas ar radijas. Pasiuntinys yra asmuo, atstovaujantis konflikto šalį ir įgaliotas užmegzti santykius su kita konflikto šalimi, todėl jis yra neliečiamas. Tradicinis metodas save identifikuoti kaip pasiuntinį nešant baltą vėliavą, vis dar galioja. Taip pat šiuo metu egzistuoja praktika, kad siekdamas palengvinti bendravimą, šalys gali prašyti trečiosios šalies tarpininkavimo, pavyzdžiui, valstybės globėjos, nešališkos ir neutralios humanitarinės organizacijos, tokios kaip TRKK, tarptautinės organizacijos ar taikos palaikymo pajėgų. Surinkta praktika rodo, kad įvairios institucijos ir organizacijos veikė kaip tarpininkai tiek tarptautinių, tiek netarptautinių ginkluotų konfliktų metu ir tokia praktika yra pripažįstama. Nuostatos, reguliuojančios pasiuntinių veiklą tarptautinių ginkluotų konfliktų metu, buvo įtvirtintos Hagos konvencijose ir jau

⁷¹ Žr. *Customary International Humanitarian Law, op.cit.* 4, Vol. I, 44 taisyklė.

⁷² *Ibid.*, 33 taisyklė.

⁷³ Žr. pvz., Tarptautinis karinis tribunolas Niurnberge, Didžiausių karo nusikaltėlių byla, 1946 m. spalio 1 d. nuosprendis, *Official Documents*, Vol. I, p. 253-254.

⁷⁴ Žr. Tarptautinio baudžiamojo teismo nusikaltimų požymiai, plėšimas kaip karo nusikaltimas (8 str. 2 d. b p. xvi p., 8 str. 2 d. e p. v p.).

seniai pripažįstamos paprotinėmis tarptautiniuose konfliktuose. Per pastaruosius 50 metų susiformavusios praktikos dėka šios nuostatos laikytinos paprotinėmis ir netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose.⁷⁵

Praktikoje atsispindi dvi teisės šaltinių grupės, saugančios kultūros vertybes. Pirmoji grupė – tai Hagos konvencijos, kuriose buvo įtvirtintas reikalavimas imtis specialių atsargos priemonių karinių operacijų metu, kad būtų išvengta žalos padarymo pastatams, naudojamiems religiniams, meno, mokslo, švietimo, labdaros tikslams ir istoriniams pastatams, išskyrus tuos atvejus, kai jie yra kariniai objektai. Taip pat yra draudžiamas tokių pasatų užgrobimas naikinimas ar tyčinis žalojimas. Nors šios nuostatos ilgą laiką buvo laikomos paprotinėmis tarptautinių ginkluotų konfliktų atveju, tačiau dabar jos taip pat yra pripažįstamos paprotinėmis jau ir netarptautinių konfliktų metu.

Kita svarbi teisės šaltinių grupė pagrįsta specialiomis 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos, kurios saugo „vertybes, kurios yra ypatingai svarbios kiekvienos tautos kultūros paveldui“ ir numato specialų simbolį tokioms vertybėms pažymėti. Paprotinė teisė šiuo metu reikalauja, kad tokie objektai nebūtų puolami ir naudojami tikslams, dėl kurių kultūros vertybė gali būti sunaikinama ar jai padaroma žala, išskyrus, kai tai neišvengiama dėl karinės būtinybės. Tai pat yra draudžiama bet kokia vagystės, plėšimo ar neteisėto pasisavinimo forma ir bet kokie vandalizmo veiksmai nukreipti prieš tokias vertybes. Šie draudimai atitinka nuostatas, išdėstytas Hagos konvencijose, ir liudija apie šios Konvencijos įtaką valstybių praktikai susijusiai su svarbių kultūros vertybių apsauga.

GINKLAI

Pagrindiniai principai, draudžiantys naudoti ginklus, kurie gali padaryti didelę žalą, sukelti bereikalingų kančių ar veikia nesurinktinai, yra tapę paprotinėmis normomis bet kurių ginkluotų konfliktų atveju. Be to, daugiausia remiantis šiais principais, valstybių praktika paprotinės teisės pagrindu uždraudė naudoti (ar naudoti tam tikru būdu) nemažai konkrečių ginklų: nuodus ar užnuodytus ginklus; biologinius ginklus; cheminius ginklus; riaušių malšinimo priemones, kaip kariavimo priemonę, herbicidus kaip kariavimo priemonę;⁷⁶ kulkas, lengvai besisukančias ar susiplojančias žmogaus kūne; priešpėstines kulkas, kurios sprogs žmogaus kūne; ginklus, kurie sužeidžia dalelėmis ir kurių žmogaus kūne negalima aptikti rentgeno spinduliais; minas – spąstus, kurios asocijuojasi su objektais ar asmenimis, saugomais tarptautinės humanitarinės teisės, arba su objektais, kurie gali pritraukti civilius; lazerinius ginklus, kurie sukonstruoti taip, kad vienintelė arba viena iš jų kovinių funkcijų yra sukelti neapsaugoto regėjimo visišką apakimą.

Kai kurių ginklų panaudojimas yra ribojamas, nors ir nėra visiškai uždraustas paprotinės teisės, pavyzdžiui, minų ar padegamųjų ginklų.

⁷⁵ Žr. *Customary International Humanitarian Law, op.cit.* 4, Vol. I, 67-69 taisyklė.

⁷⁶ Ši taisyklė apima nuorodą į daugelį kitų paprotinės teisės normų, būtent, biologinio ir cheminio ginklo draudimą; draudimą pulti augmeniją, kai tai nėra karinis objektas, puolimų draudimą, kurie sukeltų atsitiktinę civilių žūtį, sužalojimus civiliams, padarytą žalą civiliniams objektams, ar viską kartu, kai tai nėra būtina siekiant įgyti karinį pranašumą; ir draudimą sukelti plačiai paplitusią, ilgalaikę ir rimtą žalą natūraliai aplinkai. Žr. *ibid.*, 76 taisyklė.

Ypatingai svarbu sumažinti minų nesirinktinių veikimą. Tai, pavyzdžiui, apima principą, kad kiekviena valstybė ginkluoto konflikto šalis, naudojanti minas, kiek įmanoma privalo registruoti užminuotas vietas. Taip pat pasibaigus aktyviems kariniams veiksams, valstybė ginkluoto konflikto šalis, naudojusi minas, privalo jas pašalinti ar nukenksminti, kad jos nepadarytų žalos civiliams, arba palengvinti jų pašalinimą.

140 valstybių, ratifikavusių Otavos konvenciją, bei daugelis kitų besiruošiančių tapti dalyvėmis, išpareigojo nenaudoti, negaminti, nekaupiti ir neperduoti priešpėstinių minų. Nors kol kas šie draudimai nėra paprotinės teisės dalis dėl gausios priešingos praktikos valstybėse, nesančiose Otavos konvencijos dalyvėmis, vis dėlto beveik visos valstybės, įskaitant ne Otavos konvencijos dalyves, prieštaraujančias minų uždraudimui nedelsiant, pripažino būtinybę siekti galutinio priešpėstinių minų pašalinimo ateityje.

Draudžiama naudoti padegamuosius ginklus prieš asmenis, išskyrus tuos atvejus, kai nėra kitos galimybės išvesti asmens iš rikiuotės, panaudojant mažiau žalingą ginklą. Be to, jeigu tokie ginklai yra naudojami, turi būti imamasi visų atsargumo priemonių siekiant išvengti atsitiktinės civilių žūties, žalos jiems ir civiliniams objektams padarymo.

Dauguma iš šių taisyklių atitinka sutarčių nuostatas, kurios iš pradžių buvo taikomos tik tarptautinių ginkluotų konfliktų atveju. Situacija palaipsniui pakeista, pavyzdžiui, pakeičiant Konvenciją dėl tam tikrų įprastinių ginklų 1996 m. II protokolu, taikomu jau ir netarptautiniais ginkluotais konfliktais bei, pastaruoju metu, pakeitus Konvenciją dėl tam tikrų įprastinių ginklų 2001 m. I – IV protokolais, taikymą išplečiant ir netarptautinių ginkluotų konfliktų atžvilgiu. Paprotinėje teisėje numatyti draudimai ir apribojimai, paminėti aukščiau, taikomi visų ginkluotų konfliktų atveju.

Kai TRKK gavo mandatą rengti studiją dėl paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės, Tarptautinis Teisingumo Teismas, JT Generalinės asamblėjos prašymu dėl konsultacinės išvados, nagrinėjo klausimą dėl grasinimo branduoliniais ginklais ar jų panaudojimo teisėtumo. Atsižvelgiant į tai, TRKK nusprendė šio klausimo neanalizuoti. Savo konsultacinėje išvadoje Tarptautinis Teisingumo Teismas vienbalsiai konstatavo, kad „grasinimas branduoliniais ginklais arba jų panaudojimas turi būti suderintas su tarptautinės teisės reikalavimams, taikomais ginkluoto konflikto metu, ir ypač tarptautinės humanitarinės teisės principais ir taisyklėmis“.⁷⁷

Ši išvada svarbi dėl to, kad dauguma valstybių, dalyvavusių derybose dėl I Papildomo protokolo priėmimo, siekė, jog jis nebūtų taikomas branduolinių ginklų panaudojimui. Vis dėlto Teismo nuomonė reiškia, kad karo vedimo taisyklės ir bendrieji ginklų naudojimo principai taikomi ir branduoliniams ginklams. Taikydamas šiuos principus ir taisykles, Teismas nusprendė, kad „grasinimas branduoliniais ginklais arba jų panaudojimas pagal bendrą taisyklę prieštarautų ginkluoto konflikto metu taikomoms tarptautinės teisės taisyklėms, ir ypač humanitarinės teisės taisyklėms bei principams“.⁷⁸

⁷⁷ Tarptautinis Teisingumo Teismas, Grasinimo branduoliniais ginklais ar jų panaudojimo teisėtumo konsultacinė išvada, op.cit. 8, p. 226.

⁷⁸ Ibid.; taip pat žr. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėja, 51 sesija, Pirmas komitetas, TRKK pasiakymas, UN Doc. A/C.1/51/PV.8, 1996 m. spalio mėn. 18 d., p. 10, išspausdintas *International Review of the Red Cross*, No.316. 1997, p.118-119 („TRKK sunkiai įsivaizduoja, kaip būtų branduolinio ginklo panaudojimas būtų suderinamas su tarptautinės teisės taisyklėmis“).

PAGRINDINĖS GARANTIJOS

Pagrindinės garantijos taikomos visiems civiliams, kurie yra ginkluoto konflikto šalies valdžioje ir kurie nedalyvauja ar nebedalyvauja tiesioginiuose karo veiksmuose, taip pat visiems asmenims *hors de combat*. Atsižvelgiant į tai, kad pagrindinės garantijos taikomos visiems asmenims, šioje studijoje jos nebuvo išskirtos į specifines taisykles pagal skirtingas asmenų grupes.

Šios pagrindinės garantijos turi tvirtą pagrindą tarptautinėje humanitarinėje teisėje taikymui tiek tarptautinių, tiek netarptautinių ginkluotų konfliktų atveju. Šioje studijoje normos, įtvirtinančios pagrindines garantijas, formuluojamos tradicine humanitarinės teisės kalba, nes taip geriausiai išreiškiama atitinkamos paprotinės normos esmė.⁷⁹ Tačiau kai kurios taisyklės buvo suformuluotos apibrėžiant eilę detalių nuostatų, susijusių su specifine sritimi, ypač taisyklės, draudžiančios neatlygintiną ir prievartinį darbą, priverstinius dingimus bei savavališką sulaikymą ir reikalavimą gerbti šeimos gyvenimą.⁸⁰

Kiek tai buvo susiję, žmogaus teisių teisės praktika taip pat buvo įtraukta į sutdijos pagrindinių garantijų skyrių. Taip buvo padaryta, kadangi žmogaus teisės yra taikomos ir ginkluotų konfliktų metu, kaip tai aiškiai konstatuojama pačiose žmogaus teisių apsaugos sutartyse, nors kai kurios teisės gali būti ribojamos nepaprastosios padėties metu laikantis tam tikrų sąlygų. Žmogaus teisių apsaugos principo taikymas ginkluotų konfliktų metu buvo patvirtintas valstybių praktikoje, žmogaus teisių institucijų ir Tarptautinio Teisingumo Teismo.⁸¹ Neseniai Teismas konsultacinėje išvadoje dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių patvirtino, kad „žmogaus teisių konvencijų teikiama apsauga nesibaigia ginkluoto konflikto metu“ ir nors kai kurios teisės išimtinai susiję su tarptautine humanitarine teise ar žmogaus teisių teise, tačiau yra tokios, kurios „gali būti abiejų šių tarptautinės teisės šakų dalykas“.⁸² Studija nebuvo skirta paprotinės žmogaus teisių teisės įvertinimui, tačiau žmogaus teisių teisės praktika buvo naudojama, siekiant paremti, sustiprinti ar paaiškinti analogiškus tarptautinės humanitarinės teisės principus.

ĮGYVENDINIMAS

Daugelis teisės normų, susijusių su tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimu, tapo paprotinėmis tarptautinės teisės normomis. Ypač, kiekviena ginkluoto konflikto šalis privalo laikytis ir užtikrinti savo ginkluotųjų pajėgų ir kitų asmenų ar grupių, faktiškai veikiančių pagal valstybės instrukcijas ar jai vadovaujant

⁷⁹ Šios taisyklės apima tokias pagrindines garantijas: su civiliais ir asmenimis *hors de combat* turi būti elgiamasi humaniškai ir be diskriminacijos; draudžiamas žudymas; draudžiamas kankinimas, žiaurus bei nežmoniškas elgesys ar tyčiojimas iš asmens orumo, ypač žeminantis ar įžeidžiantis elgesys; kūno bausmių draudimas; luošinimo, medicininių bei mokslinių eksperimentų draudimas; prievartavimo bei kitos seksualinės prievartos draudimas; vergovės ir vergų prekybos visomis formomis draudimas; draudimas imti įkaitus; draudimas naudoti asmenis kaip skydus; teisingo teismo garantijos; kolektyvinių bausmių draudimas; pareiga gerbti civilių bei *hors de combat* įsitikinimus bei religinę praktiką. Žr. *Customary International Humanitarian Law, supra* 4, Vol. 1, 87-94, 96-97 ir 100-104 taisyklės.

⁸⁰ *Ibid.*, 95, 98-99 ir 105 taisyklės.

⁸¹ *Ibid.*, Introduction to Chapter 32, Pagrindinės garantijos.

⁸² Tarptautinis Teisingumo Teismas, 2004 m. liepos 9 d. konsultacinė išvada dėl sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių, parag. 106.

arba kontroliuojant, tarptautinės humanitarinės teisės laikymąsi. Taigi kiekviena ginkluoto konflikto šalis, įskaitant ginkluoto pasipriešinimo judėjimus, privalo mokyti savo ginkluotąsias pajėgas tarptautinės humanitarinės teisės. Be šių bendrų pareigų, mažiau aišku, kokia apimtimi specifiniai įgyvendinimo mechanizmai privalomi valstybėms taip pat privalomi ginkluoto pasipriešinimo judėjimams. Pavyzdžiui, pareiga duoti tik tokius įsakymus ir instrukcijas savo ginkluotosioms pajėgoms, kurie neprieštaruja tarptautinei humanitarinei teisei, tarptautinėje teisėje yra aiškiai nustatyta valstybėms, tačiau ne ginkluoto pasipriešinimo judėjimams. Taip pat valstybėms nustatyta pareiga turėti teisės patarėjus, kurie esant reikalui patartų kariuomenės vadams humanitarinės teisės taikymo klausimais, tačiau tokios pareigos nėra ginkluoto pasipriešinimo judėjimams.

Valstybė yra atsakinga už jai priskiriamus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus ir privalo visiškai atlyginti tokiems pažeidimams padarytą žalą. Nėra aišku, ar ginkluoto pasipriešinimo judėjimai turi tokią pat atsakomybę už jų narių įvykdytus pažeidimus, ir kokios būtų tokios atsakomybės pasekmės. Kaip konstatuota aukščiau, ginkluoto pasipriešinimo judėjimai privalo gerbti tarptautinę humanitarinę teisę ir jie privalo veikti „paklusdami atsakingai vadovybei“.⁸³ Taigi galima teigti, kad ginkluoto pasipriešinimo judėjimai yra atsakingi už savo narių padarytus pažeidimus, tačiau tokios atsakomybės pasekmės vis dar nėra aiškios. Pavyzdžiui, nėra aišku, kokia apimtimi ginkluoto pasipriešinimo judėjimai turi pareigą visiškai atlyginti žalą, net jeigu daugelyje valstybių nukentėjusieji gali pateikti civilinius ieškinius dėl žalos atlyginimo prieš pažeidėjus.

Kalbant apie individualią atsakomybę, pagal paprotinę humanitarinę teisę atsako visi asmenys, kurie įvykdė ar davė įsakymą įvykdyti ar kitaip atsakingi kaip vadai ar vadovai už karo nusikaltimų įvykdymą. Karo nusikaltimų režimo įgyvendinimas, t.y. karo nusikaltimų tyrimas bei asmenų, įtariamų tokių nusikaltimų padarymu, baudžiamasis persekiojimas yra valstybių pareiga. Valstybės gali perleisti šią pareigą, tam tikslui įsteigdamos tarptautinius ar mišrius tribunolus.

IŠVADOS

Studijoje nebuvo siekiama nustatyti kiekvienos tarptautinės humanitarinės sutartinės teisės taisyklės paprotinį pobūdį, bet buvo bandoma analizuoti, kokios paprotinės tarptautinės teisės taisyklės gali būti suformuluotos remiantis susijusia valstybių praktika. Trumpa kai kurių studijos išvadų apžvalga vis dėlto rodo, kad sutartyse įtvirtinti principai ir taisyklės yra plačiai pripažįstami praktikoje ir daro didelę įtaką paprotinės tarptautinės teisės formavimuisi. Dauguma šių principų ir taisyklių yra paprotinės tarptautinės teisės dalis. Taigi jie yra privalomi visoms valstybėms, net ir neratifikavusioms tarptautinių sutarčių, bei ginkluoto pasipriešinimo judėjimams, kai jos taikomos netarptautinio ginkluoto konflikto metu.

Studijoje taip pat pažymima, kad daugelis paprotinės teisės normų taikomos tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu, ir parodo mastą, kiek valstybių praktika eina toliau už egzistuojančias tarptautines sutartis ir išplėtė taisyklių taikymą netarptautinių ginkluotų konfliktų atžvilgiu. Taigi karo vedimo

⁸³ II Papildomas protokolas 1 str. 1 d.

taisyklių ir elgesio su asmenimis reguliavimas yra daug detalesnis ir užbaigtas netarptautinio ginkluoto konflikto atveju, nei numatyta sutartinėje teisėje. Vis dar reikia išnagrinėti, ar humanitariniu ir kariniu požiūriu užtenka tokio detalaus ir užbaigto teisinio reguliavimo, ar reikalinga dar daugiau plėtoti teisę.

Taip pat kaip ir sutartinės teisės atveju, efektyviai įgyvendinant paprotinę tarptautinę humanitarinę teisę, reikalaujama ją skleisti, mokyti ir reikalauti ją vykdyti. Šios taisyklės turi būti įtrauktos į karinius vadovėlius bei nacionalinę teisę, jei tai dar nėra atlikta.

Ši studija taip pat atskleidžia sritis, kuriose teisė nėra aiški ir nurodo klausimus, reikalaujančius tolesnio aiškinimo, pavyzdžiui, civilių sąvoka netarptautinio ginkluoto konflikto metu, tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose sąvoka ir proporcingumo principo apimtis bei taikymas.

Atsižvelgiant į tai, kas jau padaryta, ir darbus, kuriuos dar reikia atlikti, ši studija neturėtų būti laikoma pabaiga, bet greičiau naujo proceso, kurio tikslas gerinti tarptautinės humanitarinės teisės principų ir taisyklių supratimą bei susitarimą dėl jų, pradžia. Šiame procese studija galėtų būti pagrindu gausioms diskusijoms ir dialogams dėl teisės įgyvendinimo, aiškinimo bei galimo tolimesnio plėtojimo.

Priedas. Tarptautinės humanitarinės teisės paprotinių normų sąrašas

Tarptautinės humanitarinės teisės paprotinių normų sąrašas pagrįstas paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studijos pirmo tomo išvadomis. Kadangi studijoje nebuvo siekta nustatyti kiekvienos tarptautinės humanitarinės teisės sutarties normos paprotinį pobūdį, nebūtinai vadovaujamosi egzistuojančių sutarčių struktūra. Kiekvienos normos taikymo apimtis yra nurodyta laužtiniuose skliausteliuose. Sutrumpinimas TGK reiškia, jog paprotinė norma taikoma tarptautinio ginkluoto konflikto metu, o sutrumpinimas NGK – netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Pastaruoju atveju dėl kai kurių taisyklių taikymo abejojama (nurodoma „tikėtina“), nes tokia praktika egzistuoja, bet nėra plačiai paplitusi.

Atskyrimo principas

Civilių ir kombatantų atskyrimas

Taisyklė 1. Konflikto šalys visada privalo skirti civilius ir kombatantus. Puolimas gali būti nukreiptas tik į kombatantus. Draudžiama pulti civilius gyventojus. [TGK/NGK]

Taisyklė 2. Grasinimas smurtu ar smurto vartojimas, siekiant paskleisti baimę tarp civilių gyventojų, draudžiamas. [TGK/NGK]

Taisyklė 3. Konflikto šalies karinių pajėgų nariai yra laikomi kombatantais, išskyrus medicinos ir religinį personalą. [TGK]

Taisyklė 4. Konflikto šalies ginkluotas pajėgas sudaro visos organizuotos karinės pajėgos, grupės ir daliniai, kuriems vadovauja asmenys, atsakingi konflikto šaliai už savo pavaldinių elgesį. [TGK]

Taisyklė 5. Civiliai yra asmenys, kurie nėra ginkluotųjų pajėgų nariai. Civiliai gyventojai apima visus asmenis, kurie yra civiliai.

Taisyklė 6. Civiliai yra saugomi nuo puolimo, išskyrus atvejus ir tokiam laikui, kol jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose. [TGK/NGK]

Civilinių ir karinių objektų atskyrimas

Taisyklė 7. Konflikto šalys privalo visada skirti civilinius ir karinius objektus. Puolimas gali būti nukreiptas tik prieš karinius objektus. Draudžiama pulti civilinius objektus. [TGK/NGK]

Taisyklė 8. Kariniais laikomi tie objektai, kurie dėl pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo efektyviai padeda karo veiksams ir kurių dalinis ar visiškas sunaikinimas, užėmimas ar neutralizavimas, atsižvelgiant į aplinkybes, suteikia aiškų karinį pranašumą. [TGK/NGK]

Taisyklė 9. Civiliniai objektai yra visi objektai, nesantys kariniais objektais. [TGK/NGK]

Taisyklė 10. Civiliniai objektai yra saugomi nuo puolimo, išskyrus atvejus ir tokiam laikui, kol jie yra kariniai objektai. [TGK/NGK]

Puolimai be atrankos

Taisyklė 11. Puolimai be atrankos yra draudžiami. [TGK/NGK]

Taisyklė 12. Puolimai be atrankos yra:

- a) puolimai, nenukreipti į konkrečius karinius objektus;
- b) puolimai, kai naudojami metodai ir kariavimo priemonės, kurie negali būti nukreipti į konkrečius karinius objektus; arba
- c) puolimai, kai naudojamų metodų ir kariavimo priemonių sukeltų pasekmių negalima apriboti taip, kaip reikalauja tarptautinė humanitarinė teisė;

taigi visais šiais atvejais galima be atrankos suduoti smūgį kariniams objektams, civiliams arba civiliniams objektams. [TGK/NGK]

Taisyklė 13. Puolimai bombarduojant bet kokiais būdais ir priemonėmis, kai vienu kariniu objektu laikomi keli aiškiai atskirti ir vienas nuo kito nutolę kariniai objektai, išsidėstę mieste, kaime ar kitoje vietovėje, kurioje sutelkti civiliai ar civiliniai objektai, yra draudžiami. [TGK/NGK]

Puolimo proporcingumo principas

Taisyklė 14. Puolimai, kurių metu galima tikėtis atsitiktinių civilių aukų, civilių sužeidimų, žalos civiliniams objektams padarymo arba ir vieno, ir kito, o tai būtų pernelyg didelis nuostolis pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą, yra draudžiami. [TGK/NGK]

Atsargumo priemonės

Taisyklė 15. Karo veiksmų metu būtina nuolat rūpintis, kad būtų tausojami civiliai gyventojai, pavieniai civiliai ir civiliniai objektai. Konflikto šalys privalo imtis visų įmanomų saugumo priemonių siekiant išvengti ir bet kuriuo atveju sumažinti atsitiktinių civilių aukų, civilių sužeidimų ir žalos civiliniams objektams padarymo. [TGK/NGK]

Taisyklė 16. Kiekviena konflikto šalis privalo padaryti viską, kas tik įmanoma, kad įsitikintų, jog puolimo objektai yra kariniai objektai. [TGK/NGK]

Taisyklė 17. Kiekviena konflikto šalis privalo imtis visų įmanomų saugumo

priemonių, rinkdamasi puolimo metodus ir priemones, kad būtų išvengta civilių gyventojų atsitiktinių aukų, civilių sužeidimų ir žalos civiliniams objektams, bet kuriuo atveju žala turi būti minimali. [TGK/NGK]

Taisyklė 18. Kiekviena konflikto šalis privalo daryti viską, kas tik įmanoma, kad įvertintų, ar puolimas gali sukelti atsitiktines civilių gyventojų mirtis, civilių sužeidimus, žalą civiliniams objektams arba ir vieną, ir kitą, o tai būtų pernelyg didelis nuostolis pasiekti tiesioginį ir konkretų karinį pranašumą. [TGK/NGK]

Taisyklė 19. Kiekviena konflikto šalis privalo daryti viską, kas tik įmanoma, kad atšauktų arba sustabdytų puolimus, jeigu tampa aišku, jog objektas nėra karinis, arba puolimo metu galima tikėtis civilių gyventojų atsitiktinių aukų, civilių sužeidimų, žalos civiliniams objektams arba ir vieno, ir kito, o tai būtų pernelyg didelis nuostolis pasiekti tiesioginį ir konkretų karinį pranašumą. [TGK/NGK]

Taisyklė 20. Kiekviena konflikto šalis privalo iš anksto ir efektyviai įspėti apie puolimus, kurių metu gali nukentėti civiliai gyventojai, išskyrus atvejus, kai tai padaryti yra neįmanoma. [TGK/NGK]

Taisyklė 21. Jeigu galima pasirinkti, kurį karinį objektą pulti, tuo atveju, kai bet kurio jų paėmimas suteiktų panašų karinį pranašumą, pasirenkamas tas, kurio puolimas, kaip galima tikėtis, būtų mažiausiai pavojingas civilių gyvybėms ir civiliniams objektams. [TGK/tikėtina NGK]

Atsargumo priemonės prieš puolimų padarinius

Taisyklė 22. Konflikto šalys privalo imtis visų įmanomų atsargumo priemonių, kad civiliai gyventojai ir civiliniai objektai, kuriuos jos kontroliuoja, būtų apsaugoti nuo puolimų padarinių. [TGK/NGK]

Taisyklė 23. Kiekviena konflikto šalis privalo vengti išdėstyti savo karinius objektus tankiai apgyvendintose vietovėse ar arti jų. [TGK/tikėtina NGK]

Taisyklė 24. Kiekviena konflikto šalis privalo, kiek įmanoma, išskeldinti civilius gyventojus ir civilinius objektus, kuriuos jos kontroliuoja, esančius netoli karinių objektų. [TGK/tikėtina NGK]

Ypatingai saugomi asmenys ir objektai

Medicininis ir religinis personalas ir objektai

Taisyklė 25. Medicinos personalas, išimtinai atliekantis medicinos pareigas, visais atvejais yra gerbiamas ir saugomas. Jo apsauga yra nutraukiama tik, jeigu jie atlieka ne tik humanitarines funkcijas, bet ir veiksmus, kenkiančius priešininkui. [TGK/NGK]

Taisyklė 26. Bausti asmenį dėlto, kad jis atliko medicinos pareigas, neprieštaraujančias medicinos etikai, arba versti asmenį, atliekantį medicinos pareigas, imtis veiksmų, nesuderinamų su medicinos etika, draudžiama. [TGK/NGK]

Taisyklė 27. Religinis personalas, išimtinai atliekantis religines pareigas, visais atvejais yra gerbiamas ir saugomas. Jo apsauga yra nutraukiama tik, jeigu jie atlieka ne tik humanitarines funkcijas, bet ir veiksmus, kenkiančius priešininkui. [TGK/NGK]

Taisyklė 28. Medicinos daliniai, išimtinai veikiantys medicinos tikslais, visais

atvejais yra gerbiami ir saugomi. Medicininių dalinių apsauga yra nutraukiama tik, jeigu jie naudojami ne tik humanitarinėms funkcijoms atlikti, bet ir veiksams, kenkiantiems priešininkui. [TGK/NGK]

Taisyklė 29. Medicininis transportas, išimtinai naudojamas medicininiam transportavimui, visais atvejais yra gerbiamas ir saugomas. Jo apsauga yra nutraukiama tik, jeigu jis naudojamas ne tik humanitarinių funkcijų įgyvendinimui, bet ir veiksų, kenkiančių priešininkui, atlikimui. [TGK/NGK]

Taisyklė 30. Puolimai prieš medicininį ir religinį personalą ir objektus, kurie naudoja skiriamąsias Ženevos Konvencijų emblemas pagal tarptautinės teisės reikalavimus, draudžiami. [TGK/NGK]

Humanitarinės pagalbos personalas ir objektai

Taisyklė 31. Humanitarinės pagalbos personalas yra gerbiamas ir saugomas. [TGK/NGK]

Taisyklė 32. Humanitarinės pagalbos operacijoms naudojami objektai yra gerbiami ir saugomi. [TGK/NGK]

Taikos palaikymo operacijose dalyvaujantis personalas ir objektai

Taisyklė 33. Puolimai prieš taikos palaikymo operacijose pagal Jungtinių Tautų Chartiją dalyvaujantį personalą ir objektus, kol jie skirti apsaugoti civilius gyventojus ir civilinius objektus pagal tarptautinę humanitarinę teisę, draudžiami. [TGK/NGK]

Žurnalistai

Taisyklė 34. Žurnalistai, atliekantys profesines užduotis ginkluoto konflikto teritorijose, yra gerbiami ir saugomi, jeigu jie tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose. [TGK/NGK]

Apsaugotos zonos

Taisyklė 35. Pulti vietoves, skirtas suteikti prieglobstį sužeistiesiems, sergantiems ar civiliams, nuo karo veiksų padarinių, draudžiama. [TGK/NGK]

Taisyklė 36. Pulti demilitarizuotas zonas, dėl kurių susitarė konflikto šalys, draudžiama. [TGK/NGK]

Taisyklė 37. Pulti neapsaugotas vietoves draudžiama. [TGK/NGK]

Kultūros vertybės

Taisyklė 38. Kiekviena konflikto šalis privalo gerbti kultūros vertybes:

- A. Karinių operacijų metu šalys privalo imtis ypatingų atsargumo priemonių, siekiant išvengti žalos pastatams, naudojamiems religijos, meno, mokslo, švietimo ar labdaros tikslais, taip pat istorijos paminklams, jeigu tai nėra kariniai objektai.
- B. Vertybės, kurios yra ypatingai svarbios visai visuomenei, negali būti puolamos, jeigu to nereikalauja karinė būtinybė.

[TGK/NGK]

Taisyklė 39. Vertybių, kurios yra ypatingai svarbios visai visuomenei, naudojimas tokiais tikslais, kurie gali lemti vertybių sunaikinimą arba sugadinimą, draudžiamas, jeigu to nereikalauja karinė būtinybė. [TGK/NGK]

Taisyklė 40. Kiekviena konflikto šalis privalo saugoti kultūros vertybes:

- A. Draudžiama užimti ar sunaikinti, ar tyčia sugadinti religines, labdaros, švietimo įstaigas, meno ir mokslo, istorijos paminklus, mokslo ir meno darbus.
- B. Draudžiamos bet kokios vagystės, plėšimo ar neteisėto pasisavinimo formos, taip pat bet kokie vandalizmo veiksmai, nukreipti į nuosavybę, turinčią didelę reikšmę visos visuomenės kultūriniam paveldui.

[TGK/NGK]

Taisyklė 41. Okupuojanti valdžia privalo užkirsti kelią neteisėtam kultūros vertybių išvežimui iš okupuotos teritorijos ir privalo neteisėtai išvežtas vertybes gražinti okupuotos teritorijos kompetentingai valdžiai. [TGK]

Pavojingos įmonės ir įrengimai

Taisyklė 42. Ypatingų apsaugos priemonių turi būti imamasi, kai pavojingos įmonės ir įrenginiai, būtent užtvankos, pylimai ir atominės elektrinės, taip pat kita įranga, esanti šiose įmonėse ir įrenginiuose arba šalia jų, yra puolami, siekiant išvengti pavojingos jėgos pasireiškimo ir pasekmių, dėl kurių labai nukentėtų civiliai gyventojai. [TGK/NGK]

NATŪRALI APLINKA

Taisyklė 43. Bendrieji karo vedimo principai, taikomi natūraliai aplinkai:

- A. Jokia natūralios aplinkos dalis negali būti puolama, jeigu tai nėra karinis objektas.
- B. Bet kurios natūralios aplinkos dalies naikinimas draudžiamas, jeigu to nereikalauja karinė būtinybė.
- C. Karinių objektų puolimas, galintis sukelti atsitiktinę žalą aplinkai, jeigu tai būtų pernelyg didelis nuostolis pasiekti tiesioginį ir konkretų karinį pranašumą, draudžiami.

[TGK/NGK]

Taisyklė 44. Kariavimo metodai ir priemonės turi būti naudojami tokie, kad būtų išsaugota ir išlaikyta natūrali aplinka. Karinių operacijų metu turi būti imamasi visų įmanomų apsaugos priemonių, siekiant išvengti atsitiktinės žalos aplinkai, ir bet kuriuo atveju žala turi būti minimali. Mokslinių žinių trūkumas, kaip aplinką gali įtakoti tam tikros karinės operacijos, neatleidžia konflikto šalies nuo pareigos imtis tokių apsaugos priemonių. [TGK/tikėtina NGK]

Taisyklė 45. Kariavimo metodai ir priemonės, kuriais siekiama padaryti žalą aplinkai, arba galima tikėtis, kad bus padaryta plačiai paplitusi ilgalaikė, ir rimta žala natūraliai aplinkai, draudžiami. Natūralios aplinkos naikinimas negali būti naudojamas kaip ginklas. [TGK/tikėtina NGK]

Specifiniai kariavimo metodai

Atsisakymas pasigailėti

Taisyklė 46. Draudžiama įsakyti nepasigailėti, tuo grasinti priešininkui ar tuo remiantis kariauti.

Taisyklė 47. Draudžiama pulti asmenis, kurie yra pripažinti *hors de combat*. Asmenys yra pripažįstami *hors de combat*, kai jie:

- a) yra priešiškos šalies valdžioje;
- b) yra be sąmonės, patyrę laivo sudužimą, sužeisti ar sergantys ir dėl to negalintys gintis; arba
- c) yra išreiškę aiškų norą pasiduoti;

su sąlyga, kad bet kuriuo atveju asmuo susilaiko nuo priešišku veiksmų ir nesistengia pabėgti. [TGK/NGK]

Taisyklė 48. Draudžiama pulti asmenis, iššokančius parašiotu iš katastrofą patyrusio orlaivio, nusileidimo metu. [TGK/NGK]

Nuosavybės sunaikinimas ir konfiskavimas

Taisyklė 49. Konflikto šalys gali konfiskuoti karinę priešui priklausančią amuniciją kaip karo grobį. [TGK]

Taisyklė 50. Draudžiama sunaikinti ar konfiskuoti priešo nuosavybę, išskyrus atvejus, kai to reikalauja karinė būtinybė. [TGK/NGK]

Taisyklė 51. Okupuotoje teritorijoje:

- a) valstybinį kilnojamąjį turtą, kuris gali būti naudojamas karinėms operacijoms, gali būti konfiskuojamas;
- b) valstybinis nekilnojamasis turtas gali būti valdomas uzufukto teisės pagrindu; ir
- c) privati nuosavybė turi būti gerbiama ir negali būti konfiskuojama;

nuosavybės sunaikinimas ar konfiskavimas leidžiamas išimtiniais atvejais, kai to reikalauja karinė būtinybė. [TGK]

Taisyklė 52. Plėšimas yra draudžiamas. [TGK/NGK]

Vertimas badauti ir humanitarinės pagalbos teikimas

Taisyklė 53. Draudžiama civilių gyventojų vertimą badauti naudoti kaip kariavimo metodą. [TGK/NGK]

Taisyklė 54. Objektų, būtinų civilių gyventojų išlikimui, puolimas, sunaikinimas, pašalinimas ar pavertimas netinkamais naudoti draudžiamas. [TGK/NGK]

Taisyklė 55. Konflikto šalys privalo leisti ir padėti greitai ir be kliūčių teikti humanitarinę pagalbą, kuri yra reikalinga jos kontroliuojamiems civiliams ir yra nešališka ir veikianti be neigiamo nusistatymo. [TGK/NGK]

Taisyklė 56. Konflikto šalys privalo garantuoti humanitarinę pagalbą teikiančio personalo judėjimo laisvę, būtiną personalo funkcijų įgyvendinimui. Judėjimo laisvė laikinai gali būti ribota, kai to reikalauja karinė būtinybė. [TGK/NGK]

Apgaulė

Taisyklė 57. Karinės gudrybės yra leidžiamos tol, kol nepažeidžia tarptautinės humanitarinės teisės normų. [TGK/NGK]

Taisyklė 58. Draudžiama neteisėtai naudoti baltą paliaubų vėliavą. [TGK/NGK]

Taisyklė 59. Draudžiama neteisėtai naudoti Ženevos konvencijų skiriamąsias emblemas. [TGK/NGK]

Taisyklė 60. Draudžiama naudoti skiriamąjį Jungtinių Tautų Organizacijos emblema be organizacijos sutikimo. [TGK/NGK]

Taisyklė 61. Draudžiama neteisėtai naudoti kitas tarptautiniu mastu pripažintas emblemas. [TGK/NGK]

Taisyklė 62. Draudžiama neteisėtai naudotis priešininko šalies vėliavomis ar karinėmis emblemomis, skiriamaisiais ženklais ar uniformomis. [TGK/tikėtina NGK]

Taisyklė 63. Draudžiama neteisėtai naudotis neutralios ar bet kurios kitos trečios valstybės vėliavomis, karinėmis emblemomis, skiriamaisiais ženklais ar uniformomis. [TGK/tikėtina NGK]

Taisyklė 64. Draudžiama sudaryti susitarimą nutraukti kovą, turint ketinimą netikėtai pulti priešininką, pasikliaujančiu šiuo susitarimu. [TGK/NGK]

Taisyklė 65. Draudžiama nužudyti, sužeisti ar paimiti į nelaisvę priešininką panaudojant klastą. [TGK/NGK]

Bendravimas su priešiška šalimi

Taisyklė 66. Karo vadai gali užmegzti taikų kontaktą bet kuriomis bendravimo priemonėmis. Toks bendravimas turi būti paremtas gera valia. [TGK/NGK]

Taisyklė 67. Pasiuntiniai (pranc. *parlementaire* – red. past.) yra neliečiami. [TGK/NGK]

Taisyklė 68. Karo vadai gali imtis atsargumo priemonių, siekdami išvengti žalingų pasekmių dėl pasiuntinio buvimo. [TGK/NGK]

Taisyklė 69. Pasiuntiniai praranda neliečiamumo teisę, jeigu pasinaudodami savo privilegijuota padėtimi padaro priešingus tarptautine teisei ir kenkiančius priešiška šaliai veiksmus. [TGK/NGK]

Ginklai

Ginklų naudojimo bendras principas

Taisyklė 70. Draudžiama naudoti kariavimo priemones ir metodus, kurie padaro pernelyg didelių sužalojimų ar sukelia bereikalingų kančių. [TGK/NGK]

Taisyklė 71. Draudžiama naudoti ginklus, veikiančius nesirinktinai. [TGK/NGK]

Nuodai

Taisyklė 72. Draudžiama naudoti nuodus ar užnuodytus ginklus. [TGK/NGK]

Biologinis ginklas

Taisyklė 73. Draudžiama naudoti biologinį ginklą. [TGK/NGK]

Cheminiai ginklai

Taisyklė 74. Draudžiama naudoti cheminį ginklą. [TGK/NGK]

Taisyklė 75. Draudžiama naudoti ašarines dujas kaip kariavimo metodą. [TGK/NGK]

Taisyklė 76. Draudžiama naudoti herbicidus kaip kariavimo metodą, jeigu jie:

- a) yra uždrausto cheminio ginklo pobūdžio;
- b) yra uždrausto biologinio ginklo pobūdžio;
- c) yra nukreipti į augmeniją, kuri nėra karinis objektas;
- d) galėtų sukelti atsitiktinę civilių žūtį, sužalojimus civiliams, padaryti žalą civiliniams objektams ar viską kartu, kai tai nėra būtina siekiant įgyti karinį pranašumą;
- e) galėtų sukelti plačiai paplitusią, ilgalaikę ir rimtą žalą natūraliai aplinkai.

[TGK/NGK]

Susiplojančios kulkos

Taisyklė 77. Draudžiama naudoti žmogaus kūne lengvai besisukančias ar susiplojančias kulkas. [TGK/NGK]

Sprogstančios kulkos

Taisyklė 78. Draudžiama naudoti priešpėstines kulkas, kurios sprogsta žmogaus kūne. [TGK/NGK]

Ginklai, kurie žeidžia neaptinkamomis dalelėmis

Taisyklė 79. Draudžiama naudoti ginklus, kurie paprastai sužeidžia skeveldromis (dalelėmis) ir kurių negalima aptikti žmogaus kūne rentgeno spinduliais. [TGK/NGK]

Minos – spąstai

Taisyklė 80. Draudžiama naudoti minas-spąstus, kurios asocijuojasi su objektais ar asmenimis, kurie saugomi tarptautinės humanitarinės teisės ar yra susiję su objektais, kurie gali pritraukti civilius. [TGK/NGK]

Sausumos minos

Taisyklė 81. Kai yra naudojamos sausumos minos, turi būti imamas ypatingų atsargos priemonių, siekiant sumažinti jų nesirinktinį veikimą. [TGK/NGK]

Taisyklė 82. Kiekviena valstybė, naudojanti sausumos minas, privalo registruoti užminuotas vietas, tiek, kiek tai įmanoma. [TGK/ tikėtina NGK]

Taisyklė 83. Pasibaigus aktyviems karo veiksams, valstybė naudojusi minas privalo jas pašalinti, palengvinti jų pašalinimą ar nukenksminti, kad jos nepadarytų žalos civiliams. [TGK/NGK]

Padegamieji ginklai

Taisyklė 84. Jeigu yra naudojami padegamieji ginklai turi būti imamas visų atsargos priemonių siekiant išvengti civilių žūties, sužalojimų civiliams ir žalos civiliniams objektams padarymo. [TGK/NGK]

Taisyklė 85. Draudžiama padegamuosius ginklus naudoti prieš asmenis, išskyrus tuos atvejus, kai nėra kitos galimybės išvesti asmens iš rikiuotės, panaudojant mažiau žalingą ginklą. [TGK/NGK]

Apakinantys lazeriniai ginklai

Taisyklė 86. Draudžiama naudoti lazerinius ginklus, kurie sukonstruoti taip, jog jų vienintelė arba viena iš kovinių funkcijų yra sukelti neapsaugoto regėjimo visišką apakimą. [TGK/NGK]

Elgesys su civiliais ir asmenimis *hors de combat*

Pagrindinės garantijos

Taisyklė 87. Su civiliais ir asmenimis *hors de combat* turi būti elgiamasi humaniškai. [TGK/NGK]

Taisyklė 88. Draudžiama diskriminuoti asmenis taikant tarptautinę humanitarinę teisę atsižvelgiant į jų rasę, odos spalvą, lytį, kalbą, religiją ar įsitikinimus, politines ar kitas pažiūras, nacionalinę ar socialinę kilmę, turtinę padėtį, gimimo ar kitokio statuso skirtumus arba kokius nors kitus analogiškus kriterijus. [TGK/NGK]

Taisyklė 89. Draudžiama žudyti. [TGK/NGK]

Taisyklė 90. Draudžiama kankinti, žiauriai ir nežmoniškai elgtis, tyčiotis iš žmogaus orumo, ypač žeminančiai ir įžeidžiančiai elgtis. [TGK/NGK]

Taisyklė 91. Draudžiamos kūno bausmės. [TGK/NGK]

Taisyklė 92. Draudžiamas luošinimas, medicininiai ar moksliniai eksperimentai ar kitos medicininės procedūros, nesuderinamos su asmens sveikatos būkle ir bendrai pripažintais medicininiais standartais. [TGK/NGK]

Taisyklė 93. Draudžiamas prievartavimas ir kita seksualinė prievarta. [TGK/NGK]

Taisyklė 94. Draudžiama vergovė ir prekyba vergais. [TGK/NGK]

Taisyklė 95. Draudžiamas neapmokamas ar priverstinis darbas. [TGK/NGK]

Taisyklė 96. Draudžiama imti įkaitus. [TGK/NGK]

Taisyklė 97. Draudžiama naudoti asmenis kaip skydus. [TGK/NGK]

Taisyklė 98. Draudžiamas priverstinis dingimas. [TGK/NGK]

Taisyklė 99. Draudžiama savavališkai apriboti asmens laisvę. [TGK/NGK]

Taisyklė 100. Niekas negali būti apkaltintas ar nuteistas be teisingo teismo, suteikiant visas pagrindines teismines garantijas. [TGK/NGK]

Taisyklė 101. Niekas negali būti apkaltintas padaręs baudžiamąjį nusikaltimą arba nuteistas už jį remiantis bet kokia veika ar neveikimu, kurie nėra baudžiamieji nusikaltimai pagal nacionalinę ar tarptautinę teisę, galiojusią darant nusikaltimą; taip pat negali būti skiriama griežtesnė bausmė, nei ta, kuri buvo numatyta tada, kai buvo padarytas baudžiamasis nusikaltimas. [TGK/NGK]

Taisyklė 102. Niekas negali būti nuteistas už nusikaltimą kitaip, kaip tik asmeninės baudžiamosios atsakomybės pagrindu. [TGK/NGK]

Taisyklė 103. Draudžiamos kolektyvinės bausmės. [TGK/NGK]

Taisyklė 104. Būtina gerbti civilių ir *hors de combat* įsitikinimus bei religinę praktiką. [TGK/NGK]

Taisyklė 105. Būtina gerbti šeimos gyvenimą, kiek tai įmanoma. [TGK/NGK]

Kombatantų ir karo belaisvių statusas

Taisyklė 106. Kombatantai privalo išsiskirti iš civilių gyventojų, kai jie dalyvauja puolime arba karinėje operacijoje, kai rengiamasi puolimui. Jeigu kombatantas šios pareigos nevykdo, jis parranda teisę į karo belaisvio statusą. [TGK]

Taisyklė 107. Kombatantas, atsidūręs priešiškos šalies valdžioje tuo metu, kai jis šnipinėjo, neturi teisės į karo belaisvio statusą. Jie negali būti nuteisti ar jiems paskirta bausmė be teismo. [TGK]

Taisyklė 108. Samdiniai, apibrėžti I Papildomame protokole, neturi teisės į kombatanto ar karo belaisvio statusą. Jie negali būti nuteisti ar jiems paskirta bausmė be teismo. [TGK]

Sužeistieji, ligoniai ir asmenys, patyrę laivo sudužimą

Taisyklė 109. Kai leidžia aplinkybės, o vėliausiai – tik pasibaigus kariniams veiksams, kiekviena konflikto šalis privalo imtis visų įmanomų priemonių, kad surastų, surinktų ir evakuotų sužeistuosius, ligonius ir asmenis, patyrusius laivo sudužimą, be jokios diskriminacijos. [TGK/NGK]

Taisyklė 110. Sužeistiesiems, ligoniams ir asmenims, patyrusiems laivo sudužimą turi būti suteikta visokeriopa medicinos pagalba ir priežiūra, kokia tik praktiškai įmanoma ir kokios reikia dėl jų sveikatos būklės. Jų negalima diskriminuoti jokių kitu pagrindu, išskyrus medicininį. [TGK/NGK]

Taisyklė 111. Kiekviena konflikto šalis privalo imtis visų įmanomų priemonių, kad būtų užtikrintas tinkamas elgesys su sužeistaisiais, ligoniais ir asmenimis, patyrusiais laivo sudužimą bei, kad būtų apsaugota jų privati nuosavybė nuo plėšimo. [TGK/NGK]

Mirusieji asmenys

Taisyklė 112. Kai leidžia aplinkybės, o vėliausiai – tik pasibaigus kariniams veiksams, kiekviena konflikto šalis privalo imtis visų įmanomų priemonių, kad surastų, surinktų ir evakuotų mirusiuosius be jokios diskriminacijos. [TGK/NGK]

Taisyklė 113. Kiekviena konflikto šalis privalo imtis visų priemonių, kad apsaugotų mirusiuosius nuo apiplėšimo. Draudžiama išniekinti mirusiųjų palaikus. [TGK/NGK]

Taisyklė 114. Ginkluoto konflikto šalys privalo stengtis palengvinti palaikų gražinimą, kai to prašo jų šalis ar mirusiųjų artimieji giminaičiai. Taip pat privaloma gražinti mirusiųjų asmeninius daiktus. [TGK]

Taisyklė 115. Mirusieji turi būti pagarbiai palaidoti, jų kapavietės turi būti gerbiamos ir tinkamai prižiūrimos. [TGK/NGK]

Taisyklė 116. Siekiant atpažinimo, kiekviena konflikto šalis privalo registruoti mirusiuosius prieš laidojimą ir pažymėti laidojimo vietas. [TGK/NGK]

Dingusieji asmenys

Taisyklė 117. Kiekviena konflikto šalis privalo imtis visų priemonių, kad surinktų informaciją apie dingusius ginkluoto konflikto metu asmenis ir teikti šią informaciją dingusiųjų šeimos nariams. [TGK/NGK]

Asmenys, kurių laisvė buvo atimta

Taisyklė 118. Asmenys, kurių laisvė atimta, privalo būti aprūpinti maistu, vandeniu, drabužiais, pastoge ir medicinine priežiūra. [TGK/NGK]

Taisyklė 119. Moterys, kurių laisvė atimta, turi būti laikomos patalpose atskirtose nuo vyrų, ir tiesiogiai prižiūrimos tik moterų, išskyrus atvejus kai vienos šeimos vyrai ir moterys apgyvendinami kartu. [TGK/NGK]

Taisyklė 120. Vaikai, kurių laisvė atimta, turi būti laikomi patalpose atskirtose nuo suaugusių, išskyrus, kai visa šeima apgyvendinama kartu. [TGK/NGK]

Taisyklė 121. Asmenys, kurių laisvė atimta, turi būti laikomi patalpose, esančiose toliau nuo mūšio zonos ir užtikrinančiose jų sveikatą ir higieną. [TGK/NGK]

Taisyklė 122. Draudžiama plėšti asmenų, laikomų nelaisvėje, asmeninius daiktus. [TGK/NGK]

Taisyklė 123. Privaloma registruoti asmenų, laikomų nelaisvėje, duomenis. [TGK/NGK]

Taisyklė 124.

- A. Tarptautinio ginkluoto konflikto metu TRKK turi būti sudaryta galimybė reguliariai lankyti asmenis, kurių laisvės atimta, siekiant patikrinti jų gyvenimo sąlygas ir atkurti kontaktus su šeimomis. [TGK]
- B. Netarptautinio ginkluoto konflikto metu TRKK gali pasiūlyti savo paslaugas konflikto šalims, siekdama aplankyti asmenis, kurių laisvė yra atimta, ir patikrinti jų gyvenimo sąlygas bei atkurti kontaktus su šeimomis. [NGK]

Taisyklė 125. Asmenims, kurių laisvė atimta, turi būti leista susirašinėti su šeimomis, nustatant protingas sąlygas dėl cenzūros poreikio bei skaičiaus ribojimų, jei tai nusprendžia kompetentinga valdžios institucija. [TGK/NGK]

Taisyklė 126. Internuotus civilius ir asmenis, esančius nelaisvėje dėl netarptautinio ginkluoto konflikto, kiek tai įmanoma praktiškai, galima lankyti, ypač artimiesiems giminaičiams. [TGK/NGK]

Taisyklė 127. Turi būti gerbiami asmenų, esančių nelaisvėje, įsitikinimai ir leidžiama praktikuoti religiją. [TGK/NGK]

Taisyklė 128.

- A. Pasibaigus aktyviems karo veiksams, karo belaisviai turi būti nedelsiant paleisti ir repatrijuoti. [TGK]
- B. Internuoti civiliai turi būti paleisti tuoj pat, kai tik išnyksta priežastys dėl kurių jie buvo internuoti ir ne vėliau kaip iš karto pasibaigus aktyviems karo veiksams. [TGK]
- C. Asmenys, esantys nelaisvėje dėl netarptautinio ginkluoto konflikto, turi būti paleisti tuoj pat, kai tik išnyksta priežastys dėl kurių jiems buvo atimta laisvė. [NGK]

Asmenys, kuriems gresia teismas už nusikaltimus, ar atliekantys bausmę, gali būti ir toliau laikomi nelaisvėje.

Perkėlimas ir perkeltieji asmenys

Taisyklė 129.

- A. Tarptautinio ginkluoto konflikto šalys negali deportuoti ar priverstinai perkelti dalies ar visos okupuotos teritorijos civilių gyventojų, jei to nereikia civilių gyventojų saugumui ar neprivaloma dėl karinio pobūdžio priežasčių. [TGK]
- B. Netarptautinio ginkluoto konflikto šalys negali duoti nurodymo perkelti civilių gyventojų iš dalies ar visos teritorijos dėl priežasčių, susijusių su ginkluotu konfliktu, jei to nereikia civilių gyventojų saugumui ar neprivaloma dėl karinio pobūdžio priežasčių. [NGK]

Taisyklė 130. Valstybės negali deportuoti ar priverstinai perkelti savo civilių gyventojų į okupuotą teritoriją. [TGK]

Taisyklė 131. Jeigu perkelti gyventojus būtina, šalys imasi visų priemonių, kad civiliai gyventojai būtų priimami pakankamomis sąlygomis būsto, higienos, sveikatos, saugumo ir maitinimo požiūriu bei, kad šeimos nebūtų išskirtos. [TGK/NGK]

Taisyklė 132. Perkelti asmenys turi teisę saugiai grįžti į namus ar savo nuolatinę gyvenamąją vietą, kai tik išnyksta priežastys dėl kurių jie buvo perkelti. [TGK/NGK]

Taisyklė 133. Perkeltų asmenų nuosavybės teisė turi būti gerbiama. [TGK/NGK]

Kiti asmenys, kuriems taikoma speciali apsauga

Taisyklė 134. Moterims ginkluoto konflikto metu turi būti suteikta speciali apsauga, atsižvelgiant į jų sveikatos ir pagalbos joms poreikius. [TGK/NGK]

Taisyklė 135. Vaikai ginkluoto konflikto metu turi būti gerbiami ir jiems turi būti suteikta speciali apsauga. [TGK/NGK]

Taisyklė 136. Vaikai negali būti verbuojami į ginkluotąsias pajėgas ar ginkluotas grupes. [TGK/NGK]

Taisyklė 137. Vaikams neturi būti leista dalyvauti karo veiksmuose. [TGK/NGK]

Taisyklė 138. Vyresni, neįgalūs ir silpni asmenys ginkluoto konflikto metu turi būti gerbiami ir jiems turi būti suteikta speciali apsauga. [TGK/NGK]

Įgyvendinimas

Tarptautinės humanitarinės teisės laikymasis

Taisyklė 139. Kiekviena konflikto šalis privalo gerbti ir užtikrinti savo ginkluotųjų pajėgų ir kitų jų vadovaujamų, kontroliuojamų, bei veikiančių pagal jų instrukcijas, asmenų grupių pagarbą tarptautinei humanitarinei teisei. [TGK/NGK]

Taisyklė 140. Pareiga gerbti ir užtikrinti pareigą tarptautinei humanitarinei teisei nepriklauso nuo abipusiškumo. [TGK/NGK]

Taisyklė 141. Kiekviena šalis privalo užtikrinti, kad būtų teisės patarėjai, kurie prireikus galėtų atitinkamu lygiu patarti karo vadams, kaip taikyti tarptautinę humanitarinę teisę. [TGK/NGK]

Taisyklė 142. Valstybės ir konflikto šalys privalo mokyti tarptautinės humanitarinės teisės savo ginkluotose pajėgose. [TGK/NGK]

Taisyklė 143. Valstybės privalo skatinti mokyti civilius gyventojus tarptautinės humanitarinės teisės. [TGK/NGK]

Tarptautinės humanitarinės teisės vykdymas

Taisyklė 144. Valstybės negali skatinti ginkluotų konflikto šalių pažeisti tarptautinės humanitarinės teisės. Jos privalo panaudoti visą turimą įtaką, kad būtų sustabdyti tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai. [TGK/NGK]

Taisyklė 145. Kai nėra draudžiamos tarptautinės teisės, karinės represalijos galimos tik laikantis griežtų sąlygų. [TGK]

Taisyklė 146. Draudžiama vykdyti represalijas nukreiptas prieš asmenis saugomus Ženevos konvencijų. [TGK]

Taisyklė 147. Draudžiama vykdyti represalijas nukreiptas prieš objektus saugomus Ženevos konvencijų bei Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos. [TGK]

Taisyklė 148. Netarptautinio ginkluoto konflikto šalys neturi teisės vykdyti karinių represalijų. Draudžiama vykdyti kitas atsakomąsias priemones prieš asmenis, kurie nedalyvauja ar nustojo dalyvauti tiesioginiuose karo veiksmuose. [NGK]

Atsakomybė ir reparacijos

Taisyklė 149. Valstybė atsako už jai priskirtinus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, įskaitant:

- a) savo institucijų, įskaitant ginkluotąsias pajėgas, padarytus pažeidimus;
- b) asmenų ar jų grupių, vykdančių tam tikras valstybės valdymo funkcijas, padarytus pažeidimus;
- c) asmenų ar jų grupių, veikiančių pagal valstybės instrukcijas ir jos tiesiogiai kontroliuojamų, padarytus pažeidimus;
- d) privačių asmenų ar jų grupių padarytus pažeidimus, kuriuos ji pripažįsta ir kurių veiksmus laiko savo veiksmis.

[TGK/NGK]

Taisyklė 150. Valstybė atsakinga už tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus privalo visiškai atlyginti padarytą žalą ir nuostolius. [TGK/NGK]

Individuali atsakomybė

Taisyklė 151. Asmenys yra traukiami baudžiamojon atsakomybėn už savo įvykdytus karo nusikaltimus. [TGK/NGK]

Taisyklė 152. Karo vadai ir kiti vadovai yra traukiami baudžiamojon atsakomybėn dėl jų įsakymų įvykdytų karo nusikaltimų. [TGK/NGK]

Taisyklė 153. Kariuomenės vadai ar kiti vadovai traukiami baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimus, padarytus jiems pavaldžių asmenų, jei žinojo arba turėjo žinoti, kad tie pavaldūs asmenys darė arba ketino daryti tokius nusikaltimus ir nesiėmė visų būtinų ir įmanomų jų galioje priemonių, kad užkirstų kelią jų padarymui, ar nubaustų atsakingus asmenis. [TGK/NGK]

Taisyklė 154. Kiekvienas kombatantas turi pareigą nevykdyti aiškiai neteisėto įsakymo. [TGK/NGK]

Taisyklė 155. Vado įsakymo vykdymas neatleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės už padarytus karo nusikaltimus, jeigu pavaldinys žinojo, kad įsakymas yra netesėtas, ar tai turėjo žinoti, nes įsakymas buvo akivaizdžiai netesėtas. [TGK/NGK]

Karo nusikaltimai

Taisyklė 156. Rimti tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai yra karo nusikaltimai. [TGK/NGK]

Taisyklė 157. Valstybės turi teisę suteikti savo nacionaliniams teismams universalią jurisdikciją dėl karo nusikaltimų. [TGK/NGK]

Taisyklė 158. Valstybės privalo tirti karo nusikaltimus, įvykdytus jos piliečių ar ginkluotųjų pajėgų, ar jų teritorijoje, bei vykdyti tokių asmenų baudžiamąjį persekiojimą, kiek tai įmanoma. Taip pat valstybės privalo tirti ir kitus karo nusikaltimus, dėl kurių turi jurisdikciją, ir jei įmanoma vykdyti tokių asmenų baudžiamąjį persekiojimą. [TGK/NGK]

Taisyklė 159. Pasibaigus karo veiksams, ginkluoto konflikto šalys privalo stengtis suteikti įmanomai plačiausią amnestiją asmenims, kurie dalyvavo netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose ar asmenims, kurie yra nelaisvėje dėl priešasčių, susijusių su ginkluotu konfliktu, išskyrus asmenis įtariamus ar nuteistus dėl karo nusikaltimų. [NGK]

Taisyklė 160. Karo nusikaltimams netaikomas senaties terminas. [TGK/NGK]

Taisyklė 161. Valstybės privalo dėti visas pastangas ir bendradarbiauti, kiek įmanoma, siekiant palengvinti karo nusikaltimų išaiškinimą ir įtariamų asmenų persekiojimą. [TGK/NGK]

PAPROTINĖ TARPTAUTINĖ HUMANITARINĖ TEISĖ

Tikslus informacinis vadovas

Kembridžas

Paprotinė Tarptautinė Humanitarinė Teisė

Originalus ir
autoritetingas darbas
dviuose tomuose,
tyrinėjantis paprotinės
tarptautinės humanitarinės
teisės normas ir praktiką

Redagavo
Jean-Marie Henckaerts ir
Louise Doswald-Beck

TRKK

1996m. Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas bei įžymūs ekspertai tarptautines bendruomenes prašymu pradėjo svarbius tarptautinius tyrimus tarptautinės humanitarinės teisės šiuolaikinėje valstybių praktikoje tam, kad identifikuotų paprotinę teisę šioje srityje.

I tomas: Normos ir II tomas: Praktika yra šių tyrinėjimų rezultatas

I tomas - tai visapusiška tarptautinės humanitarinės teisės paprotinių normų, taikomų tarptautiniuose ir netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose, analizė.

II tomas susideda iš santraukos kiekvieno tarptautinės humanitarinės teisės aspekto, svarbios sutarčių teisės ir svarbios valstybių praktikos, įskaitant ir įstatymų leidimą, karinius žinykus, precedentinę teisę ir oficialius pareiškimus, tarptautinių organizacijų praktiką, konferencijas, teisminius ir pusiau teisminius organus.

Šis originalus ir autoritetingas darbas bus pagrindinis šaltinis kiekvienam, susijusiam su tarptautine humanitarine teise.

www.cambridge.org/CIHL

<p>Apie autorius/redaktorius: Jean-Marie Henckaerts, Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto juridinio skyriaus juridinis patarėjas. Louise Doswald-Beck, Tarptautinių mokslų Graduate instituto Tarptautinės teisės profesorius ir Tarptautinės humanitarinės teisės Universiteto centro direktorius</p>	<p>Turinys Pratarmė Įžanga -TRKK Prezidento <i>Jacob Kellenberger 'io</i>; Įžanga- teisėjo <i>Abdul G. Koroma</i>; <i>Įžanga- Yves Sandoz</i>; Autorių pastabos ; Pratarmė; Padėkos; Įvadas.</p> <p>I dalis. Atskyrimo principas:1.Civilių ir kombatantų atskyrimas; 2. Civilinių objektų ir karinių objektų atskyrimas; 3.Neatrankinis puolimas; 4. Proporcingumas atakose; 5. Atsargumo priemonės puolimo metu; 6. Atsargumo priemonės prieš puolimų pasekmes;</p> <p>II dalis. Specialiai saugomi asmenys ir objektai: 7. Medicinos bei religinis personalas ir objektai; 8. Humanitarinės pagalbos personalas ir objektai; 9. Personalas ir objektai, įtraukti į Taikos palaikymo misiją; 10.Žurnalistai; 11. Saugomos zonos; 12.Kultūros vertybės;13. Įmonės ir įrengimai, turintys pavojingą jėgą; 14.Gamtinė aplinka;</p> <p>III dalis. Specifiniai kariavimo metodai. 15. Atsisakymas pasigailėti; 16. Nuosavybės naikinimas ir užgrobimas; 17. Badas ir teisė naudotis humanitarine pagalba; 18. Apgaulė; 19. Bendravimas su priešais;</p> <p>IV dalis. Ginklai: 20. Bendrieji ginklų naudojimo principai; 21. Nuodingosios medžiagos; 22. Atominis ginklas; 23. Biologinis ginklas; 24. Cheminis ginklas; 25. Išsiplečiančios kulkos; 26. Sprogstančios kulkos; 27. Ginklai, kurie sužeidžia neaptinkamomis rentgeno spinduliais skeveldromis; 28.Minos - spąstai; 29. Fugasai(antžeminės minos); 30. Padegamieji ginklai; 31. Akinantys lazeriniai ginklai;</p> <p>V dalis. Elgesys su civiliais ir asmenimis Hors de Combat: 32. Pagrindinės garantijos ; 33. Kombatantų ir karo belaisvių statusas; 34. Sužeistieji, ligoniai ir patyrę laivų sudužimą; 35. Mirusieji; 36. Dingę be žinios; 37. Asmenys, iš kurių atimta laisvė; 38. Perkėlimas ir perkeltieji asmenys; 39. Kiti asmenys, kuriems reikia specialios apsaugos;</p> <p>VI dalis. Įgyveninimas. 40.Paklusnumas tarptautinei humanitarinei teisei; 41. Tarptautinės humanitarinės teisės vykdymo priežiūra; 42. Atsakomybė ir nuostolių atlyginimas; 43. Individuali (asmeninė) atsakomybė; 44. Karo nusikaltimai</p>
<p>Nesant svarbių sutarčių šioje srityje ratifikavimo, tai yra labai svarbus leidinys, kuris identifikuoja tarptautinės humanitarinės teisės esmines vertybes , kurios įpareigoja visas šalis, dalyvaujančias ginkluotuose konfliktuose.</p>	
<p>TOMAS 1 Normos (autorizuotas) 2005m. kovas 674 psl. 0 521 80899 5 Kietais viršeliais £ 55.00 0 521 00528 0 Popieriniais £27.99 viršeliais</p>	
<p>TOMAS 2 Praktika (redaguotas) [2 dalys] 2005m. kovas 4545 psl. 0 521 83937 8 Kietais viršeliais £280.00</p>	
<p>PIRK PILNĄ 2-JŲ TOMŲ RINKINĮ DĖŽUTĖJE IR SUTAUPYK! 2005m. kovas 0 521 53925 0 Kietais viršeliais £300.00</p>	